

V. SEKCIÓ 2. RÉSZ
VÁROS – VIDÉK EGYENLŐTLENSÉGEK SZEREPE A MAGYAR TERÜLETI
FEJLŐDÉSBEN

VÁZLATRAJZ AZ ELMARADOTT BÉKÉS MEGYEI KISRÉGIÓK TERMÉSZETI-TÁRSADALMI ADOTTSÁGAIRÓL ÉS ÁLTALÁNOS ÁLLAPOTÁRÓL

GURZÓ Imre¹ – ÁRPÁSI Zoltán² - KÁROLYI András³

¹ SZIE-AGK, Békéscsaba, gurzo.imre@gk.szie.hu

² SZIE-AGK, Békéscsaba, arpasi.zoltan@gk.szie.hu

³ SZIE-AGK, Békéscsaba, karolyi.andras@gk.szie.hu

Bevezetés

A modern társadalom kialakulásának 200 éves történetében egy markáns folyamat lépett fel és került előtérbe, nevezetesen: az eltérő ütemű és méretű regionális fejlődés eredményeként nagyon jelentős területi különbségek alakultak ki Magyarországon az egyes régiók között. Ezek az egyenlőtlenségek az urbánus térségek kedvezményezett, előnyös helyzetében és a rurális térségek elhanyagolt, viszonylag hátrányosabb pozíciójában nyilvánulnak meg. Az egyenlőtlenség kifejeződik a gazdasági teljesítmények közötti különbségekben, a gazdaság eltérő szerkezetében, az infrastruktúra különböző kiépítettségében és színvonalában, a települések külső képében és az emberek életminőségének és életszínvonalának paramétereiben. Mindezek együttesen komoly esélyegyenlőtlenségeket, s ezeken keresztül egyre feszítőbb társadalmi problémákat generáltak, ami reagálásra készítette a politikai szférát is. Magyarországon a regionális fejlesztés egyik nagyon nehéz területe és egyúttal terepe a hátrányos helyzetű kistérségek fejlesztése, további leszakadásuk megállítása és a jövőre nézve valamifajta távlatokkal is kecsegtető – az egyes kistérségekre szabott - fejlesztési stratégiák felvázolása. Annak érdekében, hogy ilyen – várható eredményekkel (is) biztató – stratégiákat lehessen megalkotni, elengedhetetlen annak feltárása, hogy milyen helyzetben is vannak ezek a kistérségek. A szerzők ebben az esszé jellegű írásban kísérletet tesznek a békés megyei hátrányos helyzetű kistérségek közös jellemzőinek bemutatására, a hátrányos helyzet „miben létének” – korántsem a teljesség igényével való – számba vételére.

2. Békés megye hátrányos helyzetű kistérségeinek általános jellemzői

2.1. Földrajzi helyzet

A megkésett fejlődésből eredő, történelmi hátrányokkal küszködő Békés megye mikro régióinak többségére jellemző, hogy halmozottan hátrányos helyzetűek és minden vonatkozásban perifériára szorítottak. Ez igaz akár az ország társadalmi-gazdasági életében betöltött szerepüket illetően, akár ha konkrétan földrajzi vonatkozásban vizsgáljuk őket. A földrajzi helyzetből fakadó meghatározó jelenség a trianoni döntéssel levágott vonzáscentrumok (Nagyvárad, Nagyszalonta, Arad) hiánya, s ennek folyományaként általában a kistérségi város- és centrumhiány. A megye kistérségeinek többsége esetében ez a „megye- és országhatár mentiség” pozíció a reménytelen "perifériák perifériája" helyzetbe taszítottságot jelent (lásd pl. Szeghalmi, Sarkadi, Mezőkovácsházi kistérséget).

Az országhatár mentiség vagy ahhoz közeli helyzet többféle veszélyhelyzetet is hozhat. Ilyen pl. "alvízi ország" helyzet miatti hidrológiai kiszolgáltatottság (pl. árvíz esetén) (nem véletlenül alakították ki pl. a Fekete- és Fehér-Körös valamint az országhatár között a „kis deltában” a Mályvádi szükségdtározót), az esetleges növény- és állatbetegségek határon túlról történő behurcolásának veszélye (lásd. tüzelhalás, sertéspestis, madárinfluenza, szarvasmarhák kéknyelv betegsége). Szintén a határmentiség következménye a határon átnyúló fekete munka jelensége, az időről-időre megjelenő csempészség és egyéb határhoz kötődő bűnözési formák, avagy éppenséggel a migránsok illegális határátlépésével együtt járó veszélyek. Ezek a – földrajzi helyzetből adódó jelenségek olyan állami védekezési mechanizmusok kialakítását és fenntartását igénylik (adó-, vám- és határbiztosítás, rendőrségi, rendészeti feladatok, fokozott közegészségügyi, állategészségügyi felügyelet stb.), amelyek más, szerencsésebb helyzetű kistérségek esetében nem vagy nem ilyen intenzitással jelennek meg. Ezek a negatív jelenségek többlet feladatokat rónak az állami és önkormányzati szervekre ezekben a kistérségekben és fékezően hatnak az adottságok kihasználására.

2.2. Természeti adottságok

A Békés megyei elmaradott kistérségek esetében a meglévő természeti adottságok vegyesen tartalmaznak kedvező és hátrányos elemeket, de túlsúlyban sajnos a hátrányokat okozó faktorok vannak. A legfőbb gazdasági ág, a mezőgazdaság szempontjából az itt megtalálható talajok fajtái nagyon szélesek: Észak-Békésben a vízjárta térségekben (Berettyó-Körösvidék) uralkodnak a nehezen munkálható, közepes vagy annál gyengébb minőségű (15-25 Ak közötti), savanyú kémhatású, rosszul szellőző, kötött szerkezetű, kedvezőtlen vízháztartású, helyenként

szikesedő réti és öntéstalajok. A talajadottságok itt igényes talajművelést kívánnak, az erősen kötött talajok optimális művelhetőségének időszaka viszonylag rövid, a talajművelés energiaigénye az átlagosnál magasabb, s a talajmunkák szervezhetősége erősen függ az időjárástól. Szerencsére a kötöttség együtt jár a jobb vízmegőrző képességgel, illetve a tápanyag takarékosabb használatát is lehetővé teszi. A szikes körzetek szántóföldi művelésbe vonása nehéz, gyakran meg nem térülő nagy költségeket igényel. Összességében Észak-Békésben a talajok okszerű hasznosítással nagyrészt megfelelőek a szántóföldi mezőgazdasági termelés (leginkább az extenzív gabonatermesztés, a takarmány- és ipari növények termesztése, a rizstermesztés) valamint a legelő- és gyepgazdálkodás számára. Ehhez képest Dél-Békésben a marosi hordalékkúpon a löszhátakon kiváló mezőszéki talajok találhatóak. Ezek a 30-45 Ak-ás kiváló minőségű feketeföldek igen jó alapot adnak a termeléshez. Északon a szikesedés, a kötöttség, a szélsőséges vízháztartás, a talajdegradáció és talajsavanyodás, Dél-békésben pedig a túlzottan leegyszerűsödött agrárterület, a krónikus fátlanság, a szél általi talajerózió veszélye, a marosi hordalékkúp sérülékenysége, az ivóvízbázis szerep miatti vízkivételi, öntözési megszorítások korlátozzák a talajhasználatot.

Az éghajlati feltételek egyszerre lehetőségek és korlátok, a mezőgazdasági termelés szempontjából alapvetően jók. A tenyészidőszak éghajlatát a szélsőséges (kontinentalitás, fagyveszély, aszályosság, árvíz lehetőség) általában jellemzi. Az éghajlati paraméterek közül a legstabilabb elemek a fényviszonyok. Békés megye napfényben kimondottan gazdag terület. A napsütéses órák száma sok éves átlagban 2000-2200 óra. A terület hőmennyiséggel is gazdagon ellátott. Előnyös, hogy a napsugárzás időtartama, intenzitása, éven belüli megoszlása lehetővé teszi ún. hosszú nappalos, fény- és melegkedvelő növények (rizs, napraforgó, cukorrépa, szántóföldi zöldségfélék, dohány, gyümölcsök) termelését. A hőmérséklet évi és napi járása, éven belüli alakulása, a medence jellegből adódó pozitív hőanomália szintén kedvező lehetőségeket teremt meleg kedvelő növények termesztésére. Egyedül a késő tavaszi fagyveszélyesség jelent némi kockázati tényezőt. A mezőgazdasági termelés legbizonytalanabb, legszegényesebb éghajlati eleme a csapadék. Különösen igaz ez Békés megye kistérségeire. Évi mennyisége nagyjából megfelelő, de éven belüli egyenlőtlen eloszlása bizonytalanná teszi a gazdálkodást. A hulló csapadék sokévi átlaga 450 és 550 mm/év között változik. A tenyészidőszak folyamán átlagosan 250-300 mm közötti nagyságban lehet csapadékra számítani. Sajnos ez a kevés csapadék sem hasznosulhat kielégítően a kedvezőtlen evapotranspiráció miatt. Emellett a csapadék évjáratí ingadozása is oly nagy, hogy a tapasztalatok szerint 10 évből átlagosan 3-4 esetben veszélyezteti az agrártermelést (aszályosság, ár- és belvízveszély). Mindez a termelési kockázatot növeli, de nem zárja ki jövedelmező mezőgazdasági termelés kialakíthatóságát.

A megye kistérségei agrárfejlődésének a természeti tényezők oldaláról kétségtelenül a víz a kulcstényezője. Békés megye természeti viszonyai között a víz kiemelkedő szerepet tölt be. Egyrészt kedvező, hogy több folyó is befolyik a területre (Fekete-Körös, Fehér-Körös, Sebes-Körös, Berettyó, Maros) és ez felszíni vízszerzésre ad módot. Másrészt nagy hátrány, hogy a felszíni vízforrások nagyon kedvezőtlen elrendeződésűek. Északon, ahol viszonylag gyengébbek a talajfeltételek, sűrű a folyóhálózat, jó lehetőség van öntözésre, ezzel szemben Dél-Békésben a legkiválóbb talajokhoz a felszíni vizekben való szegénység miatt nem vagy csak nagyon nehezen társítható öntözés. Külön is kiemelhető pozitívum a marosi hordalékkúp ivóvízkészlete, valamint az, hogy különböző geológiai fűrészek több helyen (Szarvas, Orosháza, Gyula, Szeghalom) számottevő kiaknázzható termálvízkincset igéztek. Tekintve, hogy a csapadék mennyiségének növekedésére nem számíthatunk, a vízkészletek megőrzése és a vízhasználat ésszerűsítése stratégiai feladat. Bár a megye vízkészletben nem kimondottan gazdag, de a felszíni és a mélységi vizek egy bizonyos fokú öntözést lehetővé tesznek. Mivel a megye folyói Romániából folynak be a területre, az mindenképpen nehézségeket (de legalábbis pótfeladatokat) okoz, hogy a nálunk lebonyolítandó vízgazdálkodási, vízvédelmi akciókat egyeztetni kell a román féllel. Ilyen körülmények között nyilvánvalóan nehéz a folyókra egységes vízszabályozási, árvízvédelmi, vízkárelhárítási és vízhasznosítási koncepciót kidolgozni. A felszíni vízkészlet hasznosíthatósága azért is nagy jelentőségű, mert a térség csapadékkellátottsága kedvezőtlen: 50 év alatt több mint 10 %-kal csökkent a térségre hulló csapadék évenkénti mennyisége. A csapadékszegénység kényszerítő erővel ösztönzi a vízmegőrzés különböző módozatainak alkalmazását, az élővizek differenciált hasznosítását, az ésszerű vízkormányzást és a speciális szárazgazdálkodás (dry-farming) különböző módozatainak meghonosítását. A nem mezőgazdasági jellegű vízhasználat folyamatos növekedésére kell számítani. Ezért a felhasználás körében kell változásokat kell eszközölni, víztakarékos öntözési módokkal, a talaj vízforgalmazásának mesterséges alakításával. Úgy tűnik, hogy a vízhez kell a fejlődés minden más tényezőjét viszonyítani, nemcsak a termelésben, hanem az infrastruktúra alakításában a települések képeinek formálásában a közlekedés, szállítás szervezésében, a térség tájképeinek alakításában, sőt az itt élő lakosság életmódjának gazdagításában is.

Fontos lenne a vizes élőhelyeket az időlegesen és állandóan vízzel borított területeket bővíteni, a vizek élővilágát tudatos megoldásokkal gazdagítani. Az egykori galéria erdők újjátelepítésével és a folyók mentének nagyarányú fásításával újabb és újabb turisztikai és horgászparadicsomokat kellene teremteni. A sekélyvízi hajózás és csónakázás felélesztése szerteágazó új lehetőségekkel gazdagíthatja az észak-békési kistérségek rekreációs adottságait. Továbbá a megyében található hévizek jelenleginél sokszorosan differenciáltabb és jobb hasznosítása is újabb lendületet adhatna a vízre épülő turizmus válfajainak fejlesztéséhez.

Az emberi tevékenység az idők során nagyon átforgalmazta a kistérségek eredeti természeti állapotát. Ennek ellenére Békés megye kistérségei jelentős természeti, táji, ökológiai értékekkel is rendelkeznek. Az ezekkel való ésszerű gazdálkodás jó alapot adhat a fenntartható mezőgazdasági fejlődés és ennek nyomán egy európai

mértetekben is figyelemre méltó kultúrtáj-modell kialakításához. Táji-ökológiai vonatkozásban ki kell emelni a Körös-Maros Nemzeti Park sok védett és védhető természetes vagy természet közeli kistájmozaikját (pusztai vegetációk, szikes tavak, holtágak, ártéri ligeterdők, kunhalmok), a meglévő biológiai potenciált (ritka növény- és állatfajok, ornitológiai ritkaságok stb) és a tanyákat. Mindezek együttesen kedvezőek a mezőgazdasági termelés diverzifikálásához, az agrárius életmódhoz kötődő egyéb jövedelemszerző tevékenységek kialakításához (tanyai, falusi, horgász, vadász, lovagló stb. turizmus). Békés megye erdősültsége rendkívül alacsony, az egész országon belül itt a legalacsonyabb. Az erdők aránya, alig 3-4 %. Ezek nagyrészt a folyókat kísérő ártéri ligeterdők, s ebből kifolyólag az erdőterületek leginkább a megye északi felében találhatóak. Az erdő borította részek kicsi aránya egyértelműen hátrányos a megye kistérségei számára. A krónikus fátlanság, az alacsony erdőarány és – különösen Dél-Békésben - a nagy területekre jellemző egyoldalú (túlzottan szántó centrikus) földhasználati szerkezet, a nagytáblás termelés az idők során túlzottan egyszerű agrártér-struktúrát hozott létre. Az utóbbi 60 évben a Békés megyei agrártér változásának alapvető jellemzője volt a tanyák, fasorok, erdősávok megritkulása, eltűnése, a gyepek feltörése, szántóba vonása.

A megyének jelentős a vadállománya, különösen számottevő az apróvadállomány. Mindez logikusan következik abból, hogy a szántóföldi termelés kiterjedtsége folytán a fácán, a nyúl, az őz, a vaddisznó, a ragadozók közül pedig a róka itt nagy területre kiterjedő kiváló élőhelyet talál. Ehhez az adottsághoz hozzá kell számítani a hosszabb időszakra visszanyúló komoly vadgazdálkodási hagyományokat, tapasztalatokat. A vadtenyésztés jelentősen fejleszthető, a megye szinte minden kistérségében a falusi turizmushoz kapcsolható alternatív jövedelemszerzési lehetőségként jön számításba.

Ha a megye kistérségeinek természeti adottságait mérlegre tesszük az mondható el, hogy a kistérségek adottságai nagyon eltérőek, változatosak, egyaránt magukon hordoznak pozitív és negatív elemeket, s az adottságok hasznosítása nehéz feladat. A mikro régiók nagyobb része sérülékeny, nagy hátrányokkal küzd és tartósan kiszolgáltatott különböző külső (gyakran nemkívánatos) hatásoknak.

2.3. A rurális tér „fizikai szerkezetének” néhány jellemzője

Békés megye elmaradott kistérségeiben a „tér fizikai szerkezete” is számos fogyatékoságtól szenved, korántsem mondható jól strukturáltnak. Korábban tanya rendszer fogta körül valamennyi nagyobb települést. Ez a kollektivizálással, a nagyüzemi táblásítással gyakorlatilag eltűnt, az egykori tanyarendszernek mára csak a romjai maradtak meg. Napjainkban a tanyai gazdálkodás földrajzilag nagyon behatárolt terekben, döntően utak mentén, korszerű infrastruktúrában környezetben éledhet újjá. Ott, ahol van, vagy kis költséggel kiépíthető a vonalas infrastruktúra. A tanyaépítést segítheti, hogy a mezővárosokban, nagyfalvakban megindult egyfajta funkcionális átrendeződés: a belterületi mezőgazdasági tevékenység fokozatos kiszorulása a belterület peremére illetve azon túl.

Szakértők azt is kimutatták, hogy Békés megye kistérségeiben a szántóföldi defláció növekvő területi veszélye a mezőgazdasági tér szerkezetének kedvezőtlen változásával függ össze. Az elmúlt fél évszázadban, a megyében sok ezer tanya szűnt meg. A dűlőutak, tanyák, tanyasorok eltüntetésére erdőfoltok, fasorok, facsoportok kivágásával járt. Ezáltal, valamint azzal, hogy a szocializmus korszakában jelentős gyepterületek szántóba vonása is megtörtént a Békés megyei agrártér szerkezete jelentősen módosult, végtelenül "leegyszerűsödött". Ez igaz a Körösvidék kistérségeire is és hatványozottan igaz a déli területekre. A megye deflációnak kitett legértékesebb déli területein, az összesen közel 60 ezer hektárt kitevő mészeledékes csernozjom talajú területeken nagy számban alakítottak ki több száz hektáros összefüggő, alig tagolt szántóterületeket. Ez a térszín rendkívül defláció érzékennyé, sérülékennyé vált. A defláció káros hatásainak ellensúlyozása komplex mezővédő erdősávrendszer létesítésével lehetséges, amely csökkentené a megye deflációérzékenységét, növelné a termelési biztonságot, nőne az apróvadállomány (szélesedne az élőhelye), nem beszélve a környezetvédelmi szempontokról.

Szükség lenne bizonyos fokú művelésági változtatásra is. Csökkenteni kellene a rossz minőségű szántók használati arányát, számos helyen (vissza)gyepesítésre, erdőtelepítésre, vizes élőhelyek kialakítására kellene törekedni és emelni kellene az ültetvény kultúrák arányát is.

Összességében a mai, túlnyomóan nagytáblás termelés dominanciáját csökkenteni kellene egy, az eddiginél változatosabb művelésági szerkezetű, kisebb táblákkal (is) jellemezhető (de nem is elaprózott!), okszerű határhaználat, melyben a kialakított mezővédő erdősávok, facsoportok, a vízmegőrzést, öntözést szolgáló berendezések, a tájba illeszkedő vonalas és egyéb műtárgyak, az infrastruktúrával jól ellátott tanyák, mezőgazdasági telepek (majorok) jól tagolják, változatosabbá teszik az agrártér fizikai szerkezetét.

2.4. Emberi erőforrás készlet, a helyi társadalom zavarai

A fentebb vázolt természetföldrajzi kerethez társul az egyes kistérségek felhasználható emberi erőforráskészlete. Általában elmondható, hogy a Békés megyei elmaradott kistérségek humánerőforrás-készlete szűkös, évtizedek óta zsugorodik, minőségében pedig – a dinamikus, képzetesebb, fiatal generációk elvándorlása miatt - fokozatosan romlik. Ez a tény egy egyre hátrányosabb helyzetet teremt az új érték előállítására, a munkaerő újratermelésre és a társadalmi költségként felmerülő szociális gondoskodás szempontjából.

A rendszerváltás után a mezőgazdaság jelentős munkaerő kibocsátó szektor volt. Ennek a helyi társadalmak számára megrázkódtatással járó negatív foglalkoztatási hatása párosult a városokban lévő ipari üzemek munkaerő feleslegének válságával, melynek elsőként alkalmazott "megoldása" a faluról bejárók elbocsátása volt. E két dolog szinte elviselhetetlen munkanélküliségi helyzetet teremtett a falvakban illetve a rurális szegény, periférikus, iparihiányos elmaradott kistérségekben. A vidéki kistérségekben, különösen a kistelepülésekben az egyetlen, korábban úgy-ahogy működőképes, legnagyobb foglalkoztató ágazat, az agrárszektor csődjével (ami nagyrészt a mezőgazdasági nagyüzem csődjét, a közös vagyon szűk érdekcsoportok közötti "szétprivatizálását" jelentette) megrendült sok település létalapja. Ezáltal általában véve is csökkent a falusi kistérségek népességmegtartó képessége. Ezzel párhuzamosan ezekben a településekben is indokolatlanul nagyra nőttek a vagyoni és jövedelmi különbségek. Egyesek nagyon meggazdagodtak, viszont sok ember elvesztvén városi vagy helybeli munkahelyét, a "visszakárpótolta" földjéből próbált kényszervállalkozóként, östermelőként megélni, vagy legalább a csak az önfogyasztásra való termelés és a kapott pénzbeli segély, szociális járadék segítségével biztosítani a társadalom peremén lévő, törekény "félegzisztenciáját". Számosan véglegesen lecsúsztak, és ezzel a falvakban korábban nem volt társadalmi devianciák ütötték fel a fejüket vagy sosem látott erősségűvé váltak. Ezek együttesen értelemszerűen növekvő társadalmi feszültségeket keltettek. Folytatódott, sőt helyenként felerősödött az elmaradott térségekben a szociális ellátási gondok növekedése, a lakosság (munkaerőpiacon jobb eséllyel induló részének) elvándorlása, s ezzel párhuzamosan a humánerőforrás-készlet állandó fogyatkozása és a helyi népesség előregedése. Olyannyira, hogy egyes településeknél ez már visszafordíthatatlanná vált. A fenti jelenségek fontos települési következménye számos helyen az aprófalvasodás, a helyi társadalom szerkezetében a különféle antiszociális életviteli rétegek megjelenése, s ezzel párhuzamosan a település ingatlanvagyonának lepusztulása, drámai értékcsökkenése.

Békés megye szóban forgó kistérségeiben a legveszélyesebb társadalmi jelenség munkanélküliség, a versenyszféra munkahelyeinek s ezáltal a jövedelemszerzés lehetőségeinek hiánya. A munkanélküliségi helyzet területileg nagyon karakterisztikusan alakul. A megye fejlettebb közép-békési magterületén (Békéscsaba-Gyula-Békés háromszögben) alacsonyabb, s ahogy távolodunk a perifériák felé, úgy lesz egyre nagyobb. Különösen súlyos helyzetet idézett elő a tömeges munkátlanosság azoknál a kistelepüléseknél, amelyek a megye vonzásközpontjaitól (a városi munkahely lehetőségeitől) távol vannak, ahol korábban is szinte a Tsz volt az egyedüli nagyobb munkaadó, s ahol a munkaerő átlagos képzettsége is alacsony. Itt a településeken a legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat. Az államilag generált közfoglalkoztatás nélkül ezekben a „terekben” a munkanélküliség mutatója az aktív keresők állományára vetítve elérné akár az 50 %-ot is, sőt a cigányság körében közel 100 %-os lenne. Azzal együtt, hogy a közmunka révén az állam széles rétegeknek biztosít foglalkoztatást és legalább egy minimális jövedelmet még ilyen körülmények között is számos káros társadalmi kísérő jelenség figyelhető meg ezekben a falvakban (elvándorlás, előregedés, drog, a munkanélküli lét mentális elfogadása, alkoholizmus, lumpenizálódás, bűnözés).

A hátrányos helyzet jól tetten érhető számos mutató vizsgálatával. Elég itt felemlíteni olyan paramétereket, mint az egy főre jutó GDP nagysága, a helyi jövedelmi viszonyok, a segélyek, szociális támogatások mértéke, az egy főre jutó személyi jövedelemadó nagysága, az életszínvonal olyan paraméterei mint az 1000 lakosra jutó telefonok száma, vagy a személygépkocsi-ellátottság, a lakásállomány kora, minőségi összetétele, az üresen álló elhagyatott ingatlanok száma, az általános iskolások számának alakulása, valamint az elérhetőség és a vonalas infrastruktúrák adatai stb. Mindezek karakterisztikusan láttatják az országunkban egyre élesebben kirajzolódó és egyre meredekebbé váló nyugat-keleti irányú "fejlettségi lejtőt". Ennek "alján" helyezkednek el Békés megye elmaradott kistérségei.

A humántőke gyarapításához számos feladatot meg kell oldani az elmaradott kistérségekben, hiszen eredményes vidékfejlesztés nem képzelhető el megfelelő (kellően "emelkedett") gondolkodás, helyi fogadókészség, azaz mentális közeg nélkül. Ez feltételezi a meglévő tudástőke állandó gazdagítását, a kapcsolódó kulturális közeg fejlesztését, s mindezek keretében a civil társadalomnak az alapos felkészítését a várható kihívásokra, az elvégzendő feladatokra. Az általános iskola az a közeg, amely a szervezett tanulási folyamatban az első impressziókat adja. Itt alakul ki, határozódik meg életre szólóan az ember alapvető viszonyulása a vidékfejlesztés három olyan fontos eleméhez, mint kapcsolat a természeti és épített környezethez, beilleszkedés a helyi társadalomba (civil szférába) valamint viszonyulás a kulturális örökséghez. Ennek okán azzal, hogy a tanítók és tanárok az egyetemes emberi értékek tiszteletére, a hazaszeretetre, az általános erkölcsi normák betartására, a társadalom jövője iránti egyéni és közösségi felelősségérzetre és feladatvállalásra, a táji-környezeti-ökológiai értékek megőrzésére, az igényességre, az élethosszig tartó tanulásra az egészséges életvitelre nevelnek (és a sor hosszan folytatható), akkor olyan személyiségformálást végeznek, amelynek nyomán a felnőtté váló új nemzedék

tagjai egyénileg és közösségként a vidékfejlesztés mentális közegét adják. Ha az általános iskola - mint a helyi társadalom fontos alapintézménye - jól működve teszi a dolgát, mentális alapot teremt a sikeres vidékfejlesztéshez. Az iskola olyan emberek tömegét nevelheti fel, akik egy-egy kistérségben a regionális fejlesztés zászlóvivői, katalizáló mintái, együttesen pedig alkotó közösségei lehetnek. Ha az elmaradott kistérségek középiskoláit tekintjük, akkor azt mondhatjuk, hogy a vidékfejlesztés szempontjából az az igazán jó középiskola tanintézmény, amely korszerű szakmai ismeretanyagot ad, kapuin olyan fiatal emberek lépnek ki, akik magas szintű idegen nyelvi és informatikai tudásanyaggal rendelkeznek, identitásukban pozitívan - és főleg cselekvően - viszonyulnak a honi kultúrához, ezen belül a helyi kulturális örökséghez, valamint a természeti és épített környezet értékeihez és aránytartóak az egyén és a közösség viszonya tekintetében. Azaz egyensúlyban van tudatukban a globális és a lokális gondolkodásmód és harmóniában van egymással mindaz az ismeretanyag ami egyetemes és mindaz ami magyar. Ahhoz, hogy az elmaradott szegény mikro régiókban egyáltalán esély legyen a sikeres vidékfejlesztésre, a hátrányos helyzetű régiókban, településeken az általános és középiskolákat fenn kellene tartani, felszereltségüket javítani kell, az itt áldozatos munkát végző pedagógusokat pedig anyagilag is meg kell becsülni (az eddigieknél jobban). Leépülő, alapvető anyagi, felszereltségi és létszámgondokkal küszködő tanintézmények értelemeszerűen nem vagy csak nagyon nehezen képesek a humántőke megújításával kapcsolatos társadalmi elvárásoknak megfelelő színvonalon eleget tenni és így az elszegényedő régióknak még a szinten tartásra, még a fejlettségbeli távolságkülönbség tartására sem marad esélyük, nem is beszélve az oly kívánatos felzárkózásról.

2.5. A helyi gazdaság általános állapota

A megye kistérségeiben a gazdaság jövedelemtermelő képessége csekély. Ez a történelmi hátrányokkal, a „periféria perifériája léttel” vagy másként fogalmazva a „szélre vetettséggel” (ország- és gyakran megyehatár mentiseggel), a szélsőségesen agrárius gazdasági összetétellel, a korszerű ipari és szolgáltató ágazatok hiányával, a mezőgazdaság alacsony jövedelemtermelő képességével és e jövedelem nagy részének elszivárgásával, a lepusztult infrastruktúrával, a munkaerő alacsony minőségével és még számos más faktor együttes hatásával magyarázható. További, az egyes mikro terekben ható belső differenciáló tényező a felemás földprivatizációból és a mezőgazdasági nagyüzemek ismert átalakulásából származó negatívum, a helyben meglévő termelő vagyon rendkívül egyenlőtlen tulajdoni megoszlása. A felemás rendszerváltás egyik legkárosabb társadalmi folyamata - latin-amerikai típusúnak nevezhető jelensége – volt a helyi társadalmak éles vagyoni polarizálódása. Ráadásul ez a polarizáció gyakran nem kötődött semmilyen társadalmilag elismert valós teljesítményhez, pusztán a törvények kijátszásához, a gazdasági „ügyeskedéshez” kötődött. Napjainkra a települések helyi társadalmi sok helyen végérvényesen szétvált kevés számú gazdagra és szegények széles tömegeire. Egyesek kezében komoly nagyságú mezőgazdasági termelő tőke halmozódott fel, a többség pedig szinte nincstelenné vált. Ma sok kistelepülésen hihetetlen szegénységben, esetenként nyomorban élnek emberek. Mindezt még csak tetézi, hogy több településben az egyetlen megélhetési forrás, a föld jelentős része nem is a helyben lakók kezébe került, s ez szinte létalapjától fosztja meg egy-egy település elszegényedett lakosságát. A fenti viszonyok miatt szükséges – és ezt nem lehet elégszer hangsúlyozni - az agrárfejlesztés és a vidékfejlesztés összekapcsolása, a települések „népességmegtartó képességének” fokozása és fordítva a „képességmegtartó népesség” megőrzése, támogatása, segítése. Ehhez a továbbiakban is támogatni kell az agrárszektor, befolyásolni a munkaerő kiválásának és értelmes helyi lekötésének folyamatát (pl. közmunkákkal, az agrártevékenység diverzifikálásával, kifizetői létrehozásával) és jelentősen fejleszteni kell a vidéki és ezen belül az agrárinfrastruktúrát. A fejlesztő munkában figyelembe kell venni, hogy általában véve nincsenek univerzális megoldások, mert mindenhol mások a viszonyok. Nyilván vannak közös, mindenhol fejlesztésre váró dolgok (lásd infrastruktúra-fejlesztés), de hogy adott helyen konkrétan mit és hogyan fejlesszünk, azt csakis a helyi közösség bevonásával, a helyi társadalmi-gazdasági viszonyok ismeretében lehet kijelölni.

Fontos teendő lenne ezekben a terekben a tudatformálás is. Egyrészt a gazdálkodók körében, másrészt a helyi társadalom közgondolkodásában. El kellene érni (megfelelő ösztönzőkkel), hogy a gazdák gondolkodásmódjának középpontjában ne feltétlenül a termelési volumen, a fajlagos teljesítmény és a gazdálkodás extenzív jellegű profitnövelése legyen, hanem a minőség, illetve a komplex vidékfejlesztés olyan elemei, mint a művelésiág-változás, a természeti adottságokhoz igazodó földhasznosítás, a vegyszermentes, illetve biotermelés, a tájfenntartás, tájrehabilitáció, az agráriumhoz kapcsolódó egyéb tevékenységek (pl. falusi-tanyai turizmus, kulturális hagyományokon alapuló kézművesség, régi mesterségek stb.). A közgondolkodásban pedig erősíteni kellene a saját hagyományok magasabbra értékelését, a közösség megtartó erejének fontosságát (civil kiscsoportok létrehozását és működtetését), az egyén-közösség iránti felelősségérzetének emelését. A helyi civil szervezetek a demokrácia jó iskolái. Általában sokféle nemes ügy, program végig vitelén fáradoznak, tevékenyen hozzájárulva a helyi társadalom, a helyi közösség identitásának fejlesztéséhez.

2. 6. Az infrastruktúra főbb jellemzői

A "nagytelepülései" térstruktúra miatt Békés megyében a közlekedés fejlesztése az átlagosnál sokkal fontosabb. A ritkán lakottság nyilvánvalóan növeli a településközi kapcsolódások jelentőségét. Fontos lenne a korszerű személy- és áruszállítás feltételeinek a megeremítése, hiszen az agrár termékek, illetve általában a mezőgazdasági anyagmozgatás kiemelkedő jelentőségű a termelési folyamatban (az élelmiszer előállításban az időtényező gyakran a termelés egyik nagyon fontos hatékonysági összetevője). A megye közlekedési térszerkezete az összes közlekedési ágazatban hiányos. Az útsűrűség a térségben jóval az országos átlag alatti. A közlekedés hiányosságai különösen érzékenyen érintik az elmaradott határ menti kistérségeket, amelyek gyakran attól (is) szenvednek, hogy most már közel 100 éve el vannak vágva a természetes vonzásközpontjuktól. Több elmaradott, megye- és országhatár menti kistérségi közlekedéscsaládjilag katasztrofális helyzetben van. A megyében az utak minősége sokkal rosszabb az országos átlagnál (mindennél többet mond, hogy autópálya, autópálya pl. nincs a megyében) és ez a helyzet a perifériák felé tartva csak egyre romlik. Az is óriási hátrány, hogy a belső mezőgazdasági utak (dűlőutaknak) az általános állapota a megyében igen rossz. Nyilván nem mondunk újat azzal, hogy magyaránú közút- és mezőgazdasági útfejlesztésre lenne megyei szinten is, de az elmaradott kistérségekben pedig főleg szükség. Ez egyszerre kell jelentse a hálózati elemek bővítését, az útmínőség javítását és a megyének az ország más régióhoz való - a jelenleginél sokkal jobb - kapcsolódását. Ez utóbbiba éppúgy bele tartozna a Kecskemét-Gyula vagy a Szeged-Orosháza-Békéscsaba-Debrecen utak gyorsforgalmi úttá való fejlesztése, mint a hidak és a közúti és vasúti határátkelők korszerűsítése stb.

Az energiaellátás a hálózati rendszer kiépítettsége kielégítő, az elektromos energiával és a gázzal való ellátottság kifejezetten jónak minősíthető. Gyakorlatilag ugyanez mondható el a vízellátásról. Valamennyi településen a lakosság rendelkezésére áll vezetékes víz, de a vezetékes vízzel ellátott lakások aránya az elmaradott kistérségek falvaiban viszonylag alacsony.

A csatornázottság is nagyot fejlődött az elmúlt negyedszázadban, de kiépítettsége még távol van az optimálistól – különösen igaz ez az elmaradott kistérségek kisfalvaiban.

Az információs társadalom legfontosabb infrastruktúraeleme az információs szolgáltatás, a távközlés és internet használat. A megye a távközlés terén is egy hosszú folyamat során évtizedes elmaradásba került az ország "szerencsésebb" régióhoz képest, amely azonban a fejlesztések hatására gyorsan mérséklődött, de az igények robbanásszerű növekedésével összehasonlítva bizonyos lemaradás még mindig érzékelhető.

Következtetések

- a. Békés megye hátrányos helyzetű kistérségeit jellemzi a periférikus földrajzi fekvés és az ebből fakadó negatívumok (centrumhiány, alvízi hidrológiai helyzet, növény- és állatbetegségek behurcolásának veszélye, feketemunka, csempészség, illegális migráció stb.)
- b. A szóban forgó kistérségek természeti adottságai vegyesek túlsúlyban a negatív elemekkel (változatos, sérülékeny talajféleségek, viszonylag jó, de jelentős szeszélyességet, termelési kockázatokat is magukban hordó éghajlati adottságok, kedvezőtlen, aszimmetrikus elrendeződésű vízrajz stb.), de mindez nem zárja ki egy profitábilis agrárium kialakítását.
- c. A megye és kistérségei földhasználatát a szélsőséges szántó centrikusság határozza meg: a szántók aránya túlzott a gyepterületek, erdők és vizes élőhelyek rovására. Különösen kirívó a krónikus fátlanság. A földhasználat egyoldalúsága alapvetően befolyásolja a kistérségekben az agrártér „fizikai szerkezetét”, amely általában véve sérülékeny, többnyire nem eléggé tagolt, túlzottan leegyszerűsödött (nagyábrás művelésű). Az agrártér "jól rendezettségét" megkövetelné a tulajdoni és használati viszonyok harmonizálását, a nagyábrás termelés dominanciájának csökkentését, egy változatosabb művelési szerkezetű okserű határhasználatot. Mezővédő erdőszávokkal, fasorokkal, tájba illeszkedő vonalas és egyéb műtárgyakkal, felújított tanyákkal, mezőgazdasági telepekkel kellene változatosabbá tenni az agrártér fizikai szerkezetét.
- d. A békés megyei elmaradott kistérségek emberi erőforrás-készletét jellemzi, hogy már évtizedek óta és gyorsulva csökken (elváándorlás), előregszik, minőségi paramétereiben pedig (a fiatal kvalifikált rétegek elköltözése miatt) fokozatosan romlik. Az itt élők többsége alig iskolázott, a versenyszférában kevésbé versenyképes tudással bír. Emiatt a kívülről jövő tőkebefektetés is elmarad. A felemás föld- és Tsz-vagyon privatizáció szinte mindenhol éles társadalmi különbségeket eredményezett: a kistérségek társadalmi végletesen szétváltak kevés számú (gyakran indokolatlanul meggazdagodott) gazdagra és nagyszámú szegényre és a helyi társadalom szerkezete eltorzult. A lepusztulási folyamatok eredményeként helyben társadalmi devianciák generálódtak (antiszociális életvitelű elemek megjelenése). Települési következményként pedig megfigyelhető az aprófalvasodás és a helyi ingatlanvagyon lepusztulása, leértékelődése.
- e. Ezekben az elmaradott terekben a legnagyobb probléma a munkanélküliség, a versenyszféra gyenge állapota, a jövedelemszerzési lehetőségek szerénysége (jőszerűen csak a közmunka az egyedüli lehetőség) és a kirívóan alacsony fogyasztás és életszínvonal.
- f. A megye elmaradott kistérségeiben a helyi gazdaság jövedelemtermelő képessége szerény, szerkezete torz, domináns szektora a mezőgazdaság (szinte az egyedüli gazdasági ágazat). Ezekben a terekben a helyi

gazdaság korszerűsítése egyet kell jelentsen az agrárium modernizálásával illetve az ahhoz kapcsolódó tevékenységek (környezetvédelem és tájfenntartás, post-harves műveletek, helyi kisfeldolgozók létesítése, falusi turizmus stb.) fejlesztésével. Nincs reális alap és lehetőség komolyabb és modernebb ipari-szolgáltató cégek itteni investíciójára. Az agrárium modernizációja mellett egyedüli lehetőségként marad a KKV-k állami ösztönzőkkel megtámogatott munkahelyteremtése és a közmunka.

- g. Az elmaradott Békés megyei kistérségekben az infrastruktúra állapota is meglehetősen rossz. Az energia- és vízellátás még csak-csak megfelelő, de a fizikai elérhetőséget biztosító út- és vasúthálózat mind kiépítettségben mind pedig minőségben alacsony színvonalú és hiányos. Nem beszélve a katasztrofálisan rossz állapotú mezőgazdasági úthálózatról. A legkevesbé kiépített infrastruktúra elem a csatornahálózat. Összességében az infrastrukturális problémák nagyon „hatékonyan” fékezik a kistérségek fejlődését.
- h. A megye kistérségeinek többségére egyetemlegesen jellemző, hogy jelenlegi helyzetük megváltoztatása külső források bevonása nélkül nem lehetséges. Belső erőforrásaik szinte nincsenek, vagy legalábbis nem elegendőek egy olyanfajta fejlődéshez, amely az ország szerencsésebb történelmü régióitól való további leszakadás megállítását, pláne a felzárkózás megindítását jelenhetné.

Kulcsszavak: kistérség, hátrányos helyzet, fogyó humánerőforrás-készlet, gyenge helyi gazdaság, fejletlen infrastruktúra

Irodalom

- ANDÓ M. 1974: Békés megye természeti földrajza. In: Békés megye gazdasági földrajza – Békéscsaba 1974.
- BAUKÓ, T. - GURZÓ, I. 2002: Határon innen. Egy régió kutatásról a sarkadi kistérségben – in.: PÁL Á (szerk.) 2002: Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából. JGYF Kiadó. Szeged, 2002. pp. 485-502.
- CSATÁRI B. 2001: Az európai vidékiség és az Alföld – Alföldi Tanulmányok 2000/2001. Békéscsaba, 2001. pp. 44-63.
- DORGAI L. 1998: A területfejlesztéstől a vidékfejlesztésig az agrárgazdaság nézőpontjából - A falu, 1998. nyár pp.17-34.
- GURZÓ I. – BAUKÓ T. 2007: A multifunkcionális agrárgazdaság alternatív jövedelemszerzési lehetőségei Békés megyében – A falu 2007. tél. 22. évf.
- GURZÓ I. – MOLNÁR I. 2008: Some Important Questions of Rural Development of Small Regions in Southern Alföld – in.: Four-Year Membership of Central and Eastern European Countries in the European Union: the Effect and New Calls for the National and Regional Labour Markets, Silesian University in Opava School of Business Administration in Karviná and Friedrich Ebert Stiftung Conference Proceedings. Karviná, May 14-16. 2008. pp. 232-236.
- GURZÓ I. 2012: Kistelepülés, elmaradottság, kilátástalanság? – Kitekintés – Perspektíve Magyar-román-szlovák periodika XVI. évfolyam 18. szám. Kiadja: Szent István Egyetem Gazdasági, Agrár- és Egészségtudományi Kar, Békéscsaba, 2012. pp. 142-147.
- Gurzó I, - Árpási Z. - Gödör Zs. - Károlyi A. 2017. Adalékok Békés megye természeti földrajzának turisztikai vonatkozásaihoz, Felelős turizmus, 2017. - pp. 45-49
- KÖVÁRY E. P. (szerk.) 1999: Békés megye. Körös-Sárrét=Körös-Sárrét small region=Körös-Sárrét Kleinregion. (Szerzők: Köteles Lajos et al. Fotók: Fazekas Ferenc.) - Hatvan, Ceba K. 1999. 140 p. ill. színes, részben térk. (Magyarország kistérségei 3/6.).
- RAKONCZAI J. 1997: A fenntartható fejlődés és az Alföld - Alföldi Tanulmányok Békéscsaba 1997. pp. 7-15.
- SZARVÁK T. 2001: Regionalizációs attitűdök az Alföld két régiójában a prominencia-vizsgálatok tükrében – Alföldi Tanulmányok 2000/2001. Békéscsaba 2001. pp. 127-139.

A sketch about the national-social capabilities and general condition of the underdeveloped small regions of Bekes County.

Abstract

The authors present the common elements of the status of underdeveloped micro-regions in the Békés County, in search of the causes of the underdevelopment. Micro-regions are typically characterized by peripheral location, a mixture of favorable and unfavorable natural conditions, catastrophic condition of the human resource the weak income generating capacity of the local economy and the associated low incomes and standard of living, as well as the shortage and poor quality of infrastructure.

Keywords: micro-region, disadvantaged, declining human resources, weak local economy, underdeveloped infrastructure

A HAZAI SMART TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA A VÁROS-VIDÉK KAPCSOLATOK TÜKRÉBEN

NÉMEDINÉ KOLLÁR Kitti

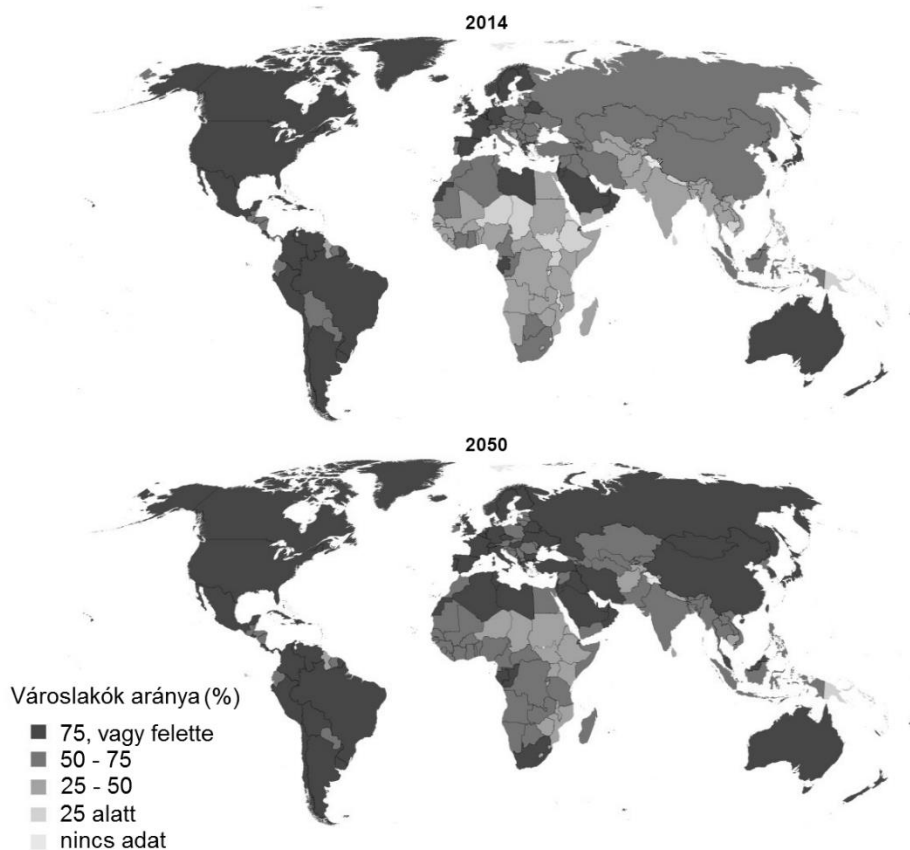
Szent István Egyetem, 2103 Gödöllő, Páter K. u. 1., kollar.kitti@gtk.szie.hu

Bevezetés

A terület- és vidékfejlesztéssel foglalkozó szakirodalmak tanulmányozása kapcsán, mind az Európai Unióban, mind pedig hazánkban egyre nagyobb teret nyer az intelligens növekedés, illetve az ahhoz kapcsolódó SMART City („élhetőbb” városok) és SMART Village („élhetőbb” falvak) fogalma. Az Európai Unió Európa 2020 növekedési stratégiájában is már meghatározó tényezőként jelenik meg az intelligens növekedést meghatározó tényezők definíciója, illetve azok kardinális területeinek lehatárolása, amely többek között érinti az oktatás, a kutatás/innováció, illetve a digitális társadalom területeit is. Az Európai Unió integrációt meghatározó jelenlegi területi folyamatok alapján elmondható, hogy a városok a fejlődés és növekedés motorjai, mely alapján a globális verseny meghatározó résztvevői is egyben (Káposzta et al., 2016). A települések versenyképességét az ott élhető élet minősége és az ebben szerepet játszó társadalmi-, gazdasági-, és környezeti infrastruktúra határozza meg elsődlegesen, kiegészülve az elérhető szolgáltatások mennyiségével és minőségével (Kassai-Molnár, 2016). A választott téma aktualitását adja, hogy az Európai Unió SMART City és SMART Village koncepciója mindezen tényezők fejlesztését hivatott előmozdítani. Jelen tanulmány célja, hogy dióhéjban áttekintést adjon az intelligens növekedéshez, illetve a SMART városokhoz, falvakhoz kapcsolódó főbb szakirodalmakról, a hazai intézményi és jogszabályi háttérrel, érintve a Lechner-féle módszertant, illetve néhány hazai SMART kezdeményezést.

Irodalmi áttekintés

Először néhány statisztikai számadattal szeretném alátámasztani azt a tényt, hogy a városok a növekedés motorjai. Ha a Föld egészét tekintjük, napjainkban a városlakók aránya meghaladja az 50 %-ot, miközben a GDP 80 %-át termelik, illetve az energia 70 %-át fogyasztják. Az előzetes becslések alapján a városlakók száma 2030-ra vélhetően 5 milliárdra fog emelkedni. A világot jellemző területi különbségek értelmében az egyes kontinensek és országok között azonban jelentős különbségek vannak az urbánus jellegű területek lakosait illetően is. Míg az Amerikai Egyesült Államok népességének megközelítőleg 66,4 %-a él jelenleg városban, addig Európa esetében ez a szám megközelítőleg 73 %. Az 1. ábrán a város- és népsűrűség világtérképen szeretném bemutatni a városi jellegű területek zsúfoltságát. Ma a legurbanizáltabb régiók között Észak-Amerikát (2015-ben a lakosság 82%-a élt városokban), Latin-Amerikát és a Karib-térséget (80%), valamint Európát (73%) találjuk. Afrika és Ázsia lakossága még mindig jórészt vidékies településeken él, a városlakók aránya 40%, illetve 48% jelenleg (ez 2005-ben még csak 38% és 40% volt). Mindegyik nagyrégió tekintetében további városiasodásra lehet számítani, a legnagyobb ütemű városiasodás Afrikában és Ázsiában várható, ahol az előrejelzések szerint 2050-re a lakosság 56%-a, illetve 64%-a lesz városlakó (1. ábra).

1. ábra: A városlakó népesség aránya 2014-ben és 2050-ben
 Forrás: UN World Urbanisation Prospects 2014. alapján saját szerkesztés, 2017.

Figure 1. The proportion of urban population in 2014 and 2050

Jelenleg 2017-ben hazánkban a városok száma 328 és a népesség 17,4 %-a Budapesten, 52, 1 %-a a többi városban él (TeIR, 2017). Mint az már a fentiekben is említésre került, a városok a növekedés alapvető motorjai, amely alapján elmondható, hogy a műszaki-, intézményi-, társadalmi-, gazdasági és környezeti infrastruktúra folyamatos fejlesztést igényel. Mindezen tényezőkön kívül a városi élet javításában fontos szerepet töltenek be a beruházások. Miután az Európai Unióban megfogalmazódott a SMART City koncepció igénye, a hazai területfejlesztési politikában is mozgolódások történtek a hazai koncepciók kidolgozása kapcsán. A SMART City koncepció hazai vonatkozásában az első ilyen kormányhatározat 2014-ben jelent meg, a 1631/2014 (XI.6.) Kormány határozata a Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósításáról, melyben kijelöli az infokommunikációs szektor fejlesztési irányait, céljait, illetve a Nemzeti Infokommunikációs Stratégia végrehajtásának négy pillérét: digitális kompetenciák, digitális gazdaság, digitális infrastruktúra, digitális állam. Majd ezt követően a 2015-ös évben a Magyar Közlönyben megjelent Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósításával kapcsolatos aktuális feladatokról, valamint egyes kapcsolódó kormányhatározatok módosításáról szóló 1486/2015. (VII. 21.) kormányhatározat 3. pontja a Lechner Tudásközpontot közreműködő félként jelöli meg az intelligens városi szolgáltatások összehangolt bevezetését és működését támogató szervezeti és tudásplatform létrehozásában és működtetésében, beleértve ebbe az ezekre a szolgáltatásokra vonatkozó ajánlások kidolgozását, valamint a rendszer működésének monitoringját is. Ezt követően fontos megemlíteni a 2017. március 20-i Magyar Közlönyben megjelent az 56/2017. (III. 20.) Korm. rendeletet, amely az egyes kormányrendeleteknek az „okos város”, „okos város módszertan” fogalom meghatározásával összefüggő módosításáról szól. Hosszú idő után a kormányrendelet hivatalos keretek között is meghatározza mit értünk okos város alatt: *Az okos város olyan település vagy település csoport, amely természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a területén elérhető szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, lakosainak fokozott bevonásával fejleszti.* A módszertan szerint véghezvitt, fenntartható városfejlesztés horizontális szempontokat – magas minőség és hatékonyság, környezeti és gazdasági fenntarthatóság, lakosság fokozott bevonása – érvényesít a szolgáltatások és az infrastruktúra fejlesztésében egyaránt. A fejlesztés és működtetés eszköztárába integrált információtechnológiák ezek eléréséhez és a fejlődés nyomon követéséhez nyújtanak majd segítséget. Mindezekkel párhuzamosan beindult a vidék népességmegtartó erejét szolgáló uniós "okos falu" (Smart Village) kísérleti projekt is hazánkban. Első lépésként a SMART Village pontos definíciót határozzák meg, valamint a jó

gyakorlatokat és a gyakorlatban használható modelleket alakítják ki a programban résztvevők. Az elmúlt évek urbanizálódó tendenciáinak köszönhetően elmondható, hogy a hazai központi és meghatározó gazdasági szereppel rendelkező városok a gravitációs zónájukban elhelyezkedő falvakat a SMART kritériumok tekintetében is pozitív irányba mozdítják. Véleményem szerint a hazai SMART City koncepciók keretében létrejövő kezdeményezések hatásai a központi várost körül ölelő kisebb, vidékies jellegű települések esetén is érezhető lesz a jövőben (Oláh et al., 2013). A jelenlegi tervek alapján az okos falvak koncepció keretében megközelítőleg egy millió euró jut majd tagországoként az előkészítő referenciapontok létrehozására, amely előzetes becslések alapján 2021-re alapozná meg az okos falvak koncepciót.

Anyag és módszer

A tanulmányban elsődlegesen dokumentumelemzés módszerét alkalmazom, amely segítségével áttekintem - a területi korlátokra tekintettel- az okos városokhoz kapcsolódó és azok koncepcióját megalapozó külföldi és hazai szakirodalmakat, beleértve a hazai jogszabályi háttér ismertetését is. Ezt követően a Kormányzat által kijelölt Lechner Tudásközpont Kft. adataira, illetve monitoring rendszerére támaszkodva mutatom be az okos városok főbb mérési módszereit, az indikátorrendszer kategóriát. Végezetül a Lechner Tudásközpont friss, okos kezdeményezéseket tartalmazó online példatárának segítségével néhány hazai SMART kezdeményezést vizsgálok meg részletesen.

Eredményes és értékelésük

2014 óta az Európai Unió tagállamokban és hazánkban is a városértékelések terén számos kutatás foglalkozott és jelenleg is foglalkozik az okos városok értékelésének alkotóelemeivel, illetve módszertanával. A fentiekben már említett kormányhatározat alapján hazánkban a Lechner Tudásközpontot bízták meg a városértékelési monitoring rendszer kidolgozásával. Számos variáció született a monitoring rendszer kidolgozására, azonban az alábbi hat főcsoportot alakították ki a városok helyzetértékelése kapcsán (Nagy et al.; 2015):

1. Okos mobilitás, 2. Okos környezet, 3. Okos emberek, 4. Okos életkörülmények, életminőség, 5. Okos kormányzás, 6. Okos, fenntartható gazdaság.

A területi korlátokat figyelembe véve, a teljesség igénye nélkül az alábbiakban néhány hazai SMART kezdeményezést és azok hatásait mutatom be. Tekintve azt, hogy a SMART városokhoz köthető innovatív kezdeményezések gyökerei nem hosszú időperiódusra nyúlnak vissza, így a hatások megfogalmazása a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján történik. A Lechner Tudásközpont online példatára segítségével összegyűjtésre került, hogy jelenleg (2017. szeptember) 96 db SMART kezdeményezés érhető el hazánkban (2. ábra).

2. ábra: Online okos kezdeményezések példatára 2017.

Forrás: <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu> alapján saját szerkesztés, 2017.

Figure 2. Example of Online Smart Initiatives 2017.

Budapest centrális jellegét alátámasztja az a tény is, hogy a legtöbb, jelenleg 43 db SMART kezdeményezés Pest-megyében és ebből 36 db pedig a fővárosban található. A Fővárosi Közgyűlés 2017. januárban elfogadta a SMART City jövőképét. A dokumentumban javaslatot tesznek olyan gyakorlatokra, amik nyugati mintára okos várossá

tehetik Budapestet. A stratégiai dokumentum kidolgozásában és elkészítésében is részt vettek a fejlesztésekben érdekelt fővárosi gazdasági társaságok, különböző civil szakértők, illetve az önkormányzat főosztályai. A jövőre vonatkozóan az alábbi szempontok figyelembe vételével indulnak a fejlesztések: a térségi tudásközpont létrehozása, fenntartható erőforrások, környezetvédelem, mobilitás, városi környezet, társadalmi partnerség, okos gazdaság (Lechner Tudásközpont). A gyakorlati megvalósítást illetően a következő lépés egy ezen megfogalmazott irányelvekre épülő Okos Város Program kialakítása a fővárosban. A budapesti SMART zászlóshajó kezdeményezések egyike a 2014-ben előirányzott FUTÁR (Forgalomirányítási és Utastájékoztató Rendszer), amely a legmodernebb technológiai vívmányokat alkalmazva igyekszik biztosítani, hogy a fővárosi közösségi közlekedési hálózatot igénybe vevők a lehető legtöbb információhoz juthassanak, ezáltal a leggyorsabban érik el úti céljukat. A műholdas járműkövetésen alapuló rendszer a BKK számára lehetővé teszi a fővárosi forgalom valós idejű, folyamatos, 24 órás felügyeletét, a menetrend szerinti közlekedés fenntartását, rendkívüli helyzetben pedig a gyors és hatékony közbeavatkozást. A SMART kezdeményezés résztvevői a BKK, a BKV, illetve a Budapesti Önkormányzat (Rab et al., 2015; <http://www.bkk.hu/futar/>). A budapesti forgalmi és közlekedési terhet csökkenteni szolgáló utastájékoztató rendszer a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján elérte célját, hiszen a rendszer mindennapos használói az úti cél elérésének rövidüléséről számolnak be. A legfrissebb online példatár alapján a teljesség igénye nélkül többek között már jelen van a városban a Budapest Szíve Program, amely a gyalogos belvárosi övezet fejlesztésére irányul, a Greengo, amely egy car-sharing szolgáltatás, illetve Budapesten fellelhető már néhány intelligens lámpaoszlop is, amely az Elmű-Émász infrastruktúrájának fejlesztését hivatott szolgálni. A vidéki városok közül pedig Debrecen és Szolnok emelhető ki, hiszen jelenleg már 14 db és 16 db működő SMART kezdeményezés működik sikerrel a T-City programhoz kapcsolódóan.

Következtetések

A fentiek alapján összességében elmondható, hogy mind a világ, mind pedig az Európai Unió jövőjének alapvető meghatározó tényezői a városok, melyek a területfejlesztési szempontokat is figyelembe véve a növekedés és fejlődés motorjai. A napjainkban lejátszódó területi folyamatok is alátámasztják azt a tényt, hogy a globalizáció urbanizációs és környezeti kérdéseire az államok és az önkormányzatok nem tudnak egyedül válaszokat adni (Tóth-Káposzta, 2014; Virág, 2017). A SMART városok komplex irányításában és fejlesztésében egyre nagyobb részt vállalnak a piaci szereplők és nem utolsósorban a helyi lakosok is.

Összefoglalás

Véleményem szerint a jövő sikeres városainak erős és intelligens vezetésre lesz szüksége, amely a SMART várossá válás programkezdeményezésekben is megnyilvánul. Azonban nagyon fontos hangsúlyozni, hogy ahhoz, hogy egy település sikeres várossá és faluvá váljon, figyelembe kell venni a helyi igényeket is az okos módszertan gyakorlati alkalmazásában. Ezért teljes mértékben egyet értek azzal a hazai előirányzással, hogy minden magyar település saját okos programot és saját monitoring rendszert hozzon létre a jövőben. Továbbá fontos kiemelni, hogy az okos városok fejlesztése nem egyszeri területfejlesztési program, hanem egy több éves folyamat, amely a gazdasági, kormányzati, tudományos és civil szervezetek együttes konstruktív munkájára épül.

Kulcsszavak: SMART City, SMART Village, gravitációs zóna, T-City kezdeményezés

Köszönetnyilvánítás

AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-4 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

Irodalom

- Káposzta J.- Ritter K. – Nagy H. (2016): Local Economic Development in Transition Economies: A Tool for Sustainable Development of Rural Areas In: Vasily Erokhin (szerk.) Global Perspectives on Trade Integration and Economies in Transition. 361 p. Hershey: IGI Global, 2016. pp. 281-298. ISBN:9781522504528
- Kassai Zs. – Molnár M. (2016): The social success factors of local rural development In: Ritter K (szerk.) Economic and local aspects of rural development. 117 p. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, 2016. pp. 108-117. ISBN:978-963-269-550-1
- Nagy A. – Sain M. – Sárdi A. – Vaszócsik V. (2015): Településértékelés és monitoring, módszertani javaslat, Lechner Tudásközpont, Budapest, 2015. <http://lechnerkozpont.hu/doc/okos-varos/telepulesertekeles-es-monitoring-modszertani-javaslat.pdf>
- Oláh I.- Ritter K.,-Tóth T. (2013): the role of local communities in the disadvantaged rural areas In: Szendrő Katalin, Soós Mihály (szerk.) Proceedings of the 4th International Conference of Economic Sciences. 595 p. Konferencia helye, ideje: Kaposvár, Magyarország, 2013.05.09-2013.05.10. Kaposvár: Kaposvár University, 2013. pp. 547-553. (ISBN:978-963-9821-62-0)
- Rab J. – Riedel M. – Steiner B. (2015): SMART City Példatár, Lechner Tudásközpont, Budapest, 2015. <http://lechnerkozpont.hu/doc/okos-varos/smart-city-peldatar.pdf>
- Tóth T. - Káposzta J. (szerk.) (2014): Tervezési módszerek és eljárások a vidékfejlesztésben (elmélet) Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, 2014. 163 p. (ISBN:978-963-269-407-8)
- Virág Á. (2017): A turisztikai együttműködések hatékonysága a vidéki térségekben In: Ritter Krisztián (szerk.) Vidékgazdasági tanulmányok. 120 p. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, 2017. pp. 43-54. www.bkk.hu/fejleszteseink/futar/goo, 2017, <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu>

Analysis of the SMART factors in the light of Urban-Rural relations

In addition to the trends in the current spatial processes, both the world and the territorial processes of the European Union show that the role of urban areas is appreciated as urban areas provide the engine of economic growth (Káposzta et al., 2016). In terms of the Earth as a whole, the proportion of urban inhabitants exceeds half of the current population of the Earth, which proportion is likely to rise (based on preliminary estimates) in the future. In addition to the concept of SMART cities, in May 2017, a pilot project called Smart Village was launched in the countryside. In both cases, the first step for the participants of the project was to define the exact definition, as well as good practices and models that can be used on the field. In this paper, I aim to review the conceptual delimitation of the SMART criteria and the available online database and how it can be adapted in Hungary.

Keywords: SMART City, SMART Village, gravitation zone, T-City initiatives

A MODERN VÁROSOK PROGRAM HATÁSA A TERÜLETI KÜLÖNBΣÉGEKRE

PÉLI László¹

¹ Szent István Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar, 2100 Gödöllő Páter Károly u. 1.
peli.laszlo@gtk.szie.hu

Bevezetés

Napjainkban a területi különbségek kiszélesedése globálisan is a fejlődő és fejlett világ egyik legnagyobb kihívását jelenti. A szegények és gazdagok közötti űr nemhogy csökkenne, hanem folyamatosan és rohamos tempóban növelszik. A világ országainak túlnyomó többsége küzd ezzel a jelenséggel, sajnos kevés sikerrel. Csakúgy, mint ezen országokra, Magyarországra is jellemző ez a területi különbségeket uraló egyre táguló szakadék. Magyarország ráadásul speciális helyzetben van, hiszen történelmi előzményei okán (trianoni békeszerződés) mindössze egyetlen jelentős, európai mértékben is versenyképes várossal rendelkezik, mégpedig a fővárossal: Budapesttel. Budapest és agglomerációja határozza meg a mai Magyarország gazdaságát, mivel a vidéki városok közül önmagában egyik sem elég erős ahhoz, hogy gazdasági decentrumként funkcionáljon a hazai térszerkezeten belül. Ehhez kapcsolódik a Magyarország Kormánya által 2015 márciusban meghirdetett "Modern Városok Program", melynek értelmében a megyei jogú városok fejlődése a vidék fejlődésének a záloga.

A Modern Városok Program keretében Magyarország Miniszterelnöke személyesen kereste fel a hazánkban található 23 megyei jogú várost, ahol egyeztetéseket folytatott a város gazdaságfejlesztési koncepciójáról, illetve a helyi vezetéssel megállapodtak a fejlesztésekhez szükséges forrásokról. Ezen források döntően gazdaságfejlesztési célt szolgálnak, de az egészség-, illetve sportfejlesztések éppúgy megtalálhatóak, mint az oktatás-, kultúra-, vagy idegenforgalmi fejlesztések. Bö két éve, 2015. március 25-én kezdődött a program, melynek első állomása Sopron városa volt, míg a sort Hódmezővásárhely városa zárta 2017. május 26-án.

A program fő célja ezen vidéki városok gazdaságának megerősítése, azáltal, hogy a következő években a rendelkezésre álló fejlesztési forrásokat elsősorban a helyiek döntése alapján osszák szét.

Kutatásomban megvizsgálom, hogy a Modern Városok Program a vidéki társadalom mekkora részére hat közvetlenül, illetve közvetetten a megyei jogú városok agglomerációjára, illetve a tőlük távolabb eső, periférikus területekre gyakorol-e hatást.

Irodalmi áttekintés

Magyarország térszerkezetét vizsgálva – a trianoni békeszerződésnek köszönhetően – a területfejlesztéssel foglalkozó szakirodalom egyöntetűen leszögezi, hogy hazánk alapvetően monocentrikus térszerkezetűvé vált, Budapest dominanciája az élet minden területén érvényesül (BELUSZKY, 2003; OLÁH-TOPA, 2016). A monocentrikus struktúra oldására tett kísérletek sem új keletűek, bár igazi jelentőségük a NUTS-rendszer kialakítása után teljesedett ki (CSOMÓS, 2010), mikor a régióközpontok nagyobb önállóságot kaptak és mintegy ellensúly szerepet igyekeznek betölteni.

A regionális folyamatok szempontjából a XX. század hatalmas átalakulásokat eredményező utolsó évtizede nem tekinthető egységes időszaknak. A korszak első felét a korábbi rendszer struktúráinak leépülését kísérő krízisjelenségek uralták. A kilencvenes évek közepétől kezdve érzékelhetően megjelentek a megújulás (elsősorban makrogazdasági) jelei, a helyi és regionális siker csomópontjai (NEMES NAGY, 2005; RITTER, 2017). Ezalatt az évtized alatt az eddigi legjelentősebb társadalmi-gazdasági térszerkezeti átrendeződésnek lehettünk tanúi, gyökeresen megváltoztak az addigra kialakult állapotok.

Ésszerűen belátható, hogy a főváros dominanciájának mérséklése nem annak érdemeinek megnyirbálásával lehetséges, hanem a hátrányosabb helyzetben lévő területek felzárkóztatásával, a közöttük meglévő különbségek kiegyenlítésével valószínűsíthető meg. Budapest – mint hazánk egyedüli, európai szinten is versenyképes metropoliszának – gyengítésével az országon belüli polarizáció mérséklődik, viszont Európától – mint centrumterülettől – való elszakadásunk felerősödik (PÉLI, 2013).

A gazdasági növekedés mindig is érdekelte és érdekelni fogja a regionális gazdasággal foglalkozókat. Hiszen a regionális gazdaság növekedését meghatározó tényezők és az azok magyarázatára szolgáló összefüggések döntő hatással lehetnek a területi egyenlőtlenségek mérséklésére, azok okainak feltárására, kezelésére (LENGYEL – RECHNITZER, 2004; ÁLDORFAI-CZABADAI, 2014).

Kutatáshoz kapcsolódóan a regionális gazdasági növekedési modellek egyik fajtáját, a növekedési pólusok elméletét ismertetem. RECHNITZER és LADOS (2004) alapján a növekedési pólusok modellje szerint a dinamikus ágazatokat tömörítő központok lényegében olyan növekedési pólusok, amelyek agglomerációs hatások útján növekedési hatást gyakorolnak a környező településekre. A növekedési pólus maga egy centrumtelepülés.

Az elmélethez kapcsolódva született meg a jeleleg vizsgált Modern Városok Program, melynek értelmében ezek a megyei jogú városok lesznek a gazdasági fejlődés motorjai. Ennek hatására a fejlett centrum területek kedvező gazdasági hatást gyakorolnak a félperiférikus, illetve periférikus területekre, melynek köszönhetően megindul a nivellálódás.

Anyag és módszer

Kutatásom alapját a Központi Statisztikai Hivatal évente gyűjtött területi adatai adják, melyeket a TeIR adatbázis biztosított számomra. A kutatás során dokumentumelemzés, illetve adatelemzés módszerét alkalmaztam. A Modern Városok Program bevezetése során Magyarország Kormánya együttműködési megállapodást kötött a hazai 23 megyei jogú várossal. A megállapodások nyilvánosak, így azok tanulmányozása során összegyűjtöttem a városoknak szánt támogatás mértékét. A támogatások mértékét minden esetben az együttműködési megállapodások tartalmazzák, melyek 2015 és 2017 között kötettek. A TeIR adatbázisából pedig lekérdeztem az érintett városokra, illetve agglomerációjukra vonatkozó főbb adatokat, melyek 2015-ös adatok, hisz ezen adatok a legfrissebbek. Az adatok felhasználásával készítettem el kutatásomat, melyet az *Eredmények* című fejezetben összesíték.

Eredmények és értékelésük

Magyarország Kormánya 2015-ben jelentette be a – korábban nem látott mértékű támogatottságú – Modern Városok Programját. A támogatásban a magyarországi megyei jogú városok részesülnek. „*Magyei jogú városok a megyeszékhelyek és azok az ötvenezerél nagyobb lakosságú városok, amelyeket az Országgyűlés a képviselő-testület kérelmére ilyenek nyilvánít. A megyei jogú város települési önkormányzat, amely területén - megfelelő eltérésekkel - saját hatásköréeként ellátja a megyei önkormányzati feladat- és hatásköröket is. Képviselő-testülete a közgyűlés, amely a megyei jogú városban kerületeket alakíthat, és kerületi hivatalokat hozhat létre*” (terport.hu, 2017).

Magyei jogú város lehet, melynek népessége eléri az 50 000 főt és az Országgyűlés - a képviselő-testület kérelmére - megyei jogú várossá nyilvánítja. Ezen felül minden megyeszékhely város automatikusan megyei jogú város is egyben.

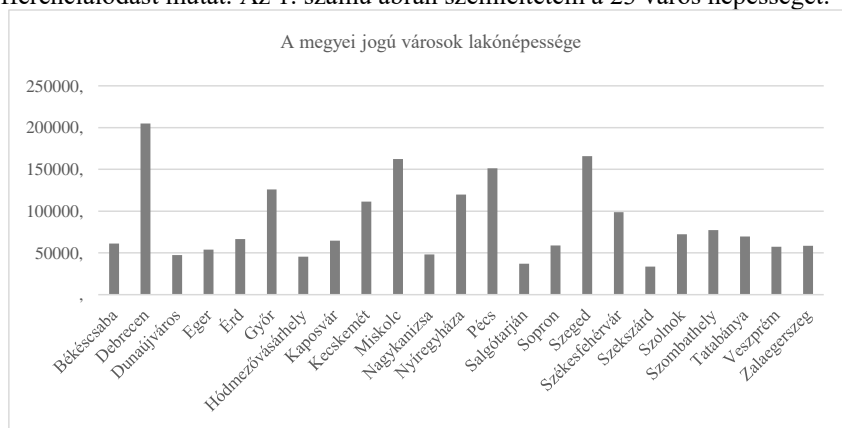
Hazánkban jelenleg 23 megyei jogú város található, melyből 18 város megyeközpont is egyben. Azonban ezek a városok jogilag nem a megyék részei, hanem azzal azonos rangú közigazgatási egységek.

A Modern Városok Program egy 3400 milliárd forint értékű fejlesztési célú támogatáscsomag, mely magában foglal többek között:

- 690 km autópálya bővítést,
- 5 repülőtér fejlesztést,
- 1920 ha új ipari park létesítést,
- 170 mrd. Ft egészség- és sportcélú fejlesztést,
- 109 mrd. Ft oktatásfejlesztést (kormany.hu, 2017).

Az elsőként támogatásban részesült megyei jogú városok 2015-től részesülnek ezen forrásokból, míg az utolsó támogatási szerződést 2017 májusában kötötték meg.

Mint az előzőekben ismertettem 23 megyei jogú város található Magyarországon, azonban ez a majdnem két tucat város jelentős differenciálódást mutat. Az 1. számú ábrán szemléltetem a 23 város népességét.

1.ábra: A megyei jogú városok lakónépessége
forrás: saját szerkesztés, 2017

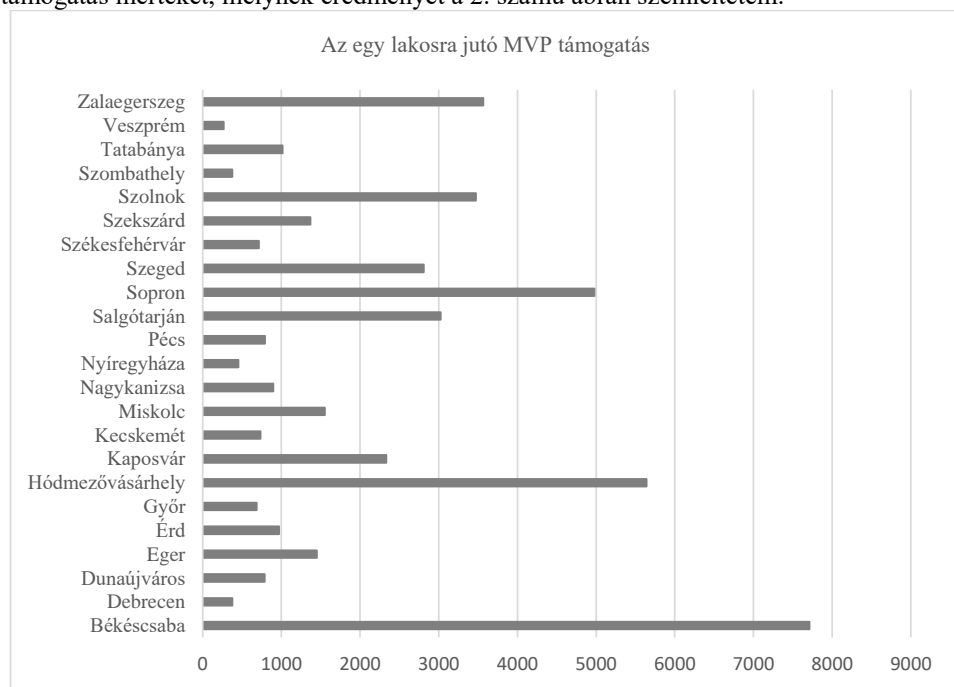
Figure 1: Population of towns with county rights
source: own editing, 2017

A hazai lakosság 19,87 %-a lakik megyei jogú városokban és ez az adat nem tartalmazza az agglomerációs/agglomeráló térségeket. Ezekkel együtt 30 %-ot is meghaladó értéket kapnánk, akik közvetlenül érintettek ebben a programban. Még tagoltabb a kép, ha a fővárosi lakosságot (17,01 %) figyelmen kívül hagyjuk – hisz a területi különbségek mérséklése nem őket célozza -, mely agglomerációjával együtt szintén jelentős hányadot takar.

Az ábrán látható, hogy az öt jelentős vidéki nagyvárosunkon (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen és Miskolc) kívül még Kecskemét, Nyíregyháza és Székesfehérvár rendelkezik 100 000 fős, vagy azt meghaladó lakónépességgel. A megyei jogú városok definiálásakor láthattuk, hogy egyik feltétel az 50 000 főt meghaladó népesség. Ezen

kritériumnak a 2015. évi demográfiai adatok tekintetében öt város nem felel meg: Szekszárd és Salgótarján lakossága a 40 000 főt sem éri el; Hódmezővásárhely, Dunaújváros és Nagykanizsa népessége pedig néhány ezer fővel marad el a kívánt határtól. Mivel a megyeközpontok automatikusan megkapják a címet, ezért Szekszárd és Salgótarján mentesül az 50 000 Fős kritérium alól. A törvény értelmében csak a megyei jogú város cím odaítélésének feltételeit szabták meg, annak elvesztésének módját nem, így amely város egyszer elnyerte a címet, az jogosult is marad arra.

A továbbiakban megvizsgálom a Modern Városok Program által az adott megyei jogú városba egy lakosra jutó támogatás mértékét, melynek eredményét a 2. számú ábrán szemléltetem.

2. ábra: Az egy lakosra jutó

támogatás a Modern Városok Programban (HUF)

forrás: saját szerkesztés, 2017

Figure 2: The support of the Modern Cities Program per capita (HUF)

source: own editing, 2017

Mint az ábrán jól látható Békéscsabán a legmagasabb az egy főre jutó támogatás, melynek mértéke meghaladja a 7700 Ft-ot. A támogatás jelentős részét teszi ki az M44-es gyorsforgalmi úthálózat megépítése, mely valóban indokolt, hisz a megyei jogú városok jelentős része már jóval korábban bekapcsolódott a magyarországi gyorsforgalmi úthálózatba, Békéscsaba azonban még mindig nincs összekötve ezzel a hálózattal. Mivel Békés megyét „az ország éléskamrája”-ként is szokták aposztrofálni, így jelentős támogatás jutott a mezőgazdaság, illetve a feldolgozóipar számára is (hűtőház). A másik két legjelentősebb egy lakosra jutó támogatásban részesülő város Hódmezővásárhely, illetve Sopron. Az előző városban számos infrastrukturális beruházás indul, illetve bővül a város ipari parkja, míg az utóbbi esetében szintén jelentős gyorsforgalmi úthálózat-fejlesztésre kerül sor, megépítik az M85-ös gyorsforgalmi útszakaszt.

A három említett városon felül Zalaegerszeg, Szolnok, Salgótarján részesül még nagyobb mértékű támogatásban, illetve a vidéki öt nagyváros közül – Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged – közül az utóbbi számíthat a legnagyobb mértékű támogatásra. Ebben kiemelt szerepet kap a közlekedési infrastruktúra-fejlesztés (új közúti vasúti Tisza híd, M47-es út építése), de a város ipari parkja is jelentősen bővül, valamint városrehabilitációs és sportfejlesztésekre is sor kerül.

Következtetések

A Modern Városok Program keretében nyújtott 3400 milliárd forint értékű támogatás a hosszú távú fejlődés záloga lehet számos megyei jogú városunkban. Megvizsgálva a városokra jutó támogatást kitűnik, hogy a gyorsforgalmi úthálózat fejlesztése kiemelt hangsúlyt kapott a programon belül. A legjelentősebb támogatásokat (egy lakosra jutó) azon városok kapták, amelyek még nem csatlakoztak rá a hazai gyorsforgalmi úthálózatra (Salgótarján: M21, Szolnok: M4, Zalaegerszeg: M76 és M9, Békéscsaba: M44, Sopron: M85 etc.). Mint azt korábbi kutatásaimból (PÉLI, 2013) kiderül, a közúti infrastruktúra minősége jelentős mértékben befolyásolja az adott térség/város fejlettségét, ennél fogva a gyorsforgalmiúthálózat fejlesztését jó iránynak tartom. Magyarország monocentrikusságát oldani csak a vidéki térségek erősítésével lehet, melynek alapja a vidéki nagyobb városok gazdaságának fellendítése. Ehhez adhat kellő alapot a Modern Városok Program.

Összefoglalás

A Modern Városok Program egy hatalmas mértékű fejlesztési-támogatáscsomag, melynek során Magyarország Kormánya a megyei jogú városokat támogatja számos területen. A cél ezáltal, felpezsdíteni ezen városok gazdaságát, hogy azok valós centrumai lehessenek környező térségüknek. Fontos megjegyezni, hogy ezen gazdaságfejlesztési intézkedések alapja a megfelelő szintű elérhetőség, amely kedvező közlekedési infrastruktúrát igényel. Az általam vizsgált program egyik pillére ennek biztosítása a vidéki nagyvárosok részére.

Kulcsszavak: Modern Városok Program, megyei jogú város, területi különbségek, fejlesztési célú támogatás

Köszönetnyilvánítás

AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-4 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

Irodalom

- Áldorjai Gy.- Czabadai L.(2014): Helyi válaszok a globális kihívásokra Acta Carolus Robertus : Károly Róbert Főiskola Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar tudományos közleményei 4 (2): pp. 9-18.
- Beluszky, P. (2003). Magyarország településföldrajza. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Csomós, G. (2010). Területi egyenlőtlenségek Magyarországon: az ESPON*-elemzés adaptálása a tervezési-statisztikai régiók policentrikusságának vizsgálatához. Területi statisztika; 13. (50.) ÉVFOLYAM 2. SZÁM, március , 156-167.
- Lengyel I. – Rechnitzer J. (2004). Regionális gazdaságtan. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- Nemes Nagy, J. (2005). Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai. In D. Z.–S. Ferenc, A földrajz dimenziói (old.: 141-158). MTA Földrajztudományi Kutatóintézet: Budapest.
- Oláh I.- Topa Z. (2016): Accessibility as a factor of small settlements’ development, Journal of Environmental Protection, Safety, Education and Management 4:(8) pp. 28-37.
- Péli L. (2013): Növekedési pólusok főbb regionális gazdaságtani összefüggéseinek vizsgálata Magyarországon, Budapest: Agroinform Kiadó és Nyomda Kft., (ISBN:978-963-502-970-9)
- Rechnitzer J.- Lados M. (2004). A területi stratégiáktól a monitoringig. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Ritter K. (Szerk.)(2017): Vidékgazdasági tanulmányok. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, 120 p. ISBN: 978-963-269-604-1
- Vancsó V.: Az Integrált város- és településfejlesztés tervezését támogató alkalmazásról, 2013
- Központi Statisztikai Hivatal weboldala: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/veszpremmjv10.pdf>
- Magyarország Kormányának weboldala: <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/modern-varosok-sorozat>
- <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok/megyei-jogu-varosok>

THE IMPACT OF THE MODERN CITIES PROGRAM ON THE TERRITORIAL DIFFERENCES

Abstract

In our days, one of the biggest challenge of both the developing and the developed world is the widening of territorial disparities - even in global dimension. The gap between the poor and the rich shows a rapid and continuous increase instead of shrinking or at least remain stagnant. The vast majority of the countries in our Earth are trying to combat against this phenomenon but – unfortunately – with not much success. The same is typical of Hungary as well, the gap in terms of territorial disparities has still been widening. Furthermore Hungary has a peculiar situation as due to her historical antecedents, there is only one significant city which can be considered competitive in European context, this is Budapest, the capital city. The Modern Cities Program supports cities with county rights in order to improve their economic development which has positive effect on the settlements in their periphery.

Keywords: Modern Cities Program, city with county rights, territorial differences, subsidy

AGRÁRHAGYOMÁNYOK A VIDÉKFEJLESZTÉS SZOLGÁLATÁBAN A KUTATÁSOK FÉNYÉBEN

RITTER Krisztián¹

¹ Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, SZIE GTK - 2100 Gödöllő, Páter K. u. 1.
e-mail: ritter.krisztian@gtk.szie.hu

Bevezetés

A vidék és területfejlesztés elmélete régóta hangsúlyozza az endogén erőforrások szerepének fontosságát a helyi stratégiák kialakításában, működtetésében. Ezzel párhuzamosan a mezőgazdaság foglalkoztatásban, gazdaságban betöltött szerepe folyamatosan csökken az utóbbi évtizedekben. Felmerül a kérdés, hogy egy olyan településen (a Kalocsa közeli Bátyán), ahol gazdálkodásnak hosszú időszakokra visszatekintő hagyományai vannak, és amely település egy nemzetközi szinten értelmezhető erőforrás, egy Hungarikum termék (kalocsai fűszerpaprika őrlemény) termőterületének fontos részét képezi, a mezőgazdaságot érintő tendenciák mellett milyen mértékben lehet arra a helyi fejlesztési stratégiában támaszkodni.

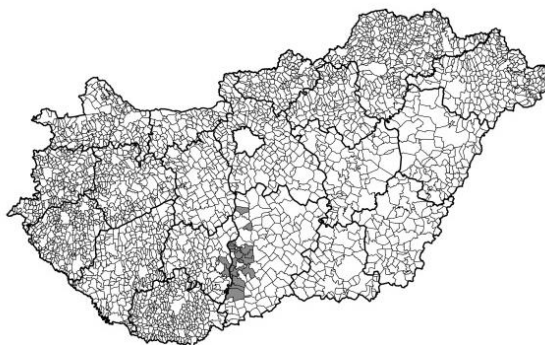
Irodalmi áttekintés

A terület- és vidékfejlesztésben - a világgazdaságban lejátszódó folyamatok, a globalizáció alapvető következményeként - a lokalitás(ok) szerepe megváltozott, felértékelődött. Mindeközben a rendkívül sokat hangsúlyozott versenyképesség feltételeinek a kialakítása az endogén fejlődésméletek, a saját erőből történő építkezés előtérbe kerülésével az egyes települések, térségek feladatává is vált (ld. pl. Áldorfai és Czabada 2014, Áldorfai et al 2015, Tóth és Káposzta 2014). Lényeges elem a vidékhez kapcsolódó fogalmak megerősödése, átalakulása, új szerepkör betöltése is, hiszen az Unió Közös Agrárpolitikájának (KAP) célkitűzésein és intézkedésein keresztül már világosan tetten érhető a mezőgazdaságnak és a vidéknek tulajdonított multifunkcionális szerepkör.

A nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan Magyarországon is rendkívül fontos szerepet kapnak a lokális, endogén erőforrások, mint az önerőből történő építkezés alapkövei. Kiemelt fontosságúvá vált azoknak a tényezőknek a meghatározása, kialakítása, és különösen hasznosítása, melyek egy-egy terület „önálló” gazdasági-társadalmi fejlődéséhez, fejlesztéséhez, mint kiinduló kínálati elem járulnak hozzá. A nemzeti és nemzetközi szempontból kiemelkedő tényezők, mint sajátos, egyedül és versenyképes erőforrások területi fejlődésben betöltött/betölthető szerepét (területi jelentőségét), a helyi fejlesztésekkel és endogén elméletekkel kapcsolatos szakirodalom, valamint a vonatkozó kutatások is körvonalazzák (pl. Chesire 2003, Lengyel 2003, Nagy et al. 2012). Különösen kiemelhetők ezen tényezők a vidékfejlesztés vonatkozásában, ugyanis a vidéki térségek számára ezek - sokszor egyértelműen az agráriumhoz köthető - megjelenése, szélesebb értelemben vett területi hatásai egyértelmű versenyképességi tényezőként jelentkeznek, és akár népszerű desztinációvá is tehetik az érintett területeket (Bakos és Topa 2016, Nagy és Virág, 2014). Így tehát a vidéki térségek esetén a mezőgazdaság akár meghatározó versenytényező is lehet.

Anyag és módszer

A SZIE Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézete évente rendez falukutató tábort, melyek vidékfejlesztési szempontból egy-egy különleges helyzetben lévő településre irányulnak. 2016 augusztusában ennek a tábornak a Bács-Kiskun megyei Bátya adott helyet, mely a kalocsai fűszerpaprika őrlemény termesztési területének (ld. 1. ábra) tagja. A kutatásban a SZIE és a gödöllői Török Ignác Gimnázium, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatói, hallgatói, doktoranduszai vettek részt.

1. ábra. Az eredetvédett Kalocsai fűszerpaprika-őrlemény termesztési körzete

Figure 1. The production area of Kalocsa pepper spice

Forrás: Saját szerkesztés, 2017

A mezőgazdaság hosszú évszázadok óta fontos szerepet tölt be a Kalocsa melletti Bátya életében. Ugyanakkor a fentebb jelzett változások, az agráriumot jellemző átalakulás és tendenciák nem hagyták érintetlenül a falut sem. A kutatás egyik célja volt feltárni, hogy a gazdálkodás milyen szerepet tölt be a település életében, milyen lehetőségek kapcsolhatók hozzá a település hosszabb távú fejlesztését illetően.

Ennek vizsgálata kétirányú volt. Első megközelítésben a rendelkezésre álló statisztikai adatok mentén, lehetőség szerint tendenciózusan gyűjtöttük össze a mezőgazdaságot jellemző adatokat. Ezek forrása a KSH adatbázisai, a 2011-es népszámlálás, valamint az Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMŐ) adatai. Jelen cikk elsősorban a második lépésként, a falukutató tábor során lefolytatott kérdőíves primer kutatás, illetve az ehhez kapcsolódó, kifejezetten az agrárium szerepét célzó kiegészítő, strukturált mélyinterjúkra alapozó vizsgálat eredményeit összegzi. A lakossági kérdőív mezőgazdaságra, háztájizésra vonatkozó tematikus kérdéseivel a lakosság általános „agrár-kitettségét” próbáltuk feltérképezni, míg az előzetes vizsgálatok valamint a kérdőíves vizsgálat közben „reflektorfénybe kerülő” jelentősebb mezőgazdasági vállalkozók, östermelők, gazdálkodók véleményét és meglátásait mélyinterjúk során gyűjtöttük össze. A kérdőívezés során a 2000 fős településen a háztartások egyharmadát kérdeztük le irányított mintavétellel, az interjúalanyok kiválasztása célzottan történt.

Kutatási eredmények

Az 1960-as népszámlálás adatai szerint Bátya még igazi parasztfalu. A 3320 lakosból a mezőgazdasági népesség száma 2440 (73,5%), akik közül kereső 1388, miközben a település 1961-ben „szövetkezeti község” lett két TSZ-szel (amelyek később egyesültek). Ugyanakkor a '60-as és '70-es években a munkaképes lakosság nagy számban költözik el a faluból, főképpen Kalocsára. Mindezek ellenére 1974-ben az aktív keresők nagyobb része még a mezőgazdaságban, tehát főképpen a térszben dolgozott (számuk 870 volt - az aktív keresők 60%-a), bár jelentős a kalocsai üzemekbe ingázók száma is (Fehér, 2013). A mezőgazdaságból történő munkaerő kiáramlás folytatódott a rendszerváltásig, erősödve a gépesítés, a technológiai fejlesztések okozta következményekkel. A TSZ felbomlását követő privatizáció és kárpótlás az ország más részeihez hasonló sajátosságokkal zajlott itt is le, jelentősen átrendezve a birtok-, illetve tulajdon-viszonyokat. Mezőgazdasági termeléssel manapság már jóval kevesebben foglalkoznak, mint a rendszerváltás vagy a világháború előtt, de még mindig jellemzője a településnek. Az agrárium a nagyobb vállalkozásokban foglalkoztatottaknak, az őstermelőknek, a kisebb-nagyobb földeken és háztájiban gazdálkodó családoknak, családtagoknak jelent fő-, vagy mellékállásban megélhetést. Az ÁMÖ alapján 2000-ben Bátyán több mint 500 gazdaság volt jelen, ez a szám 2010-re - követve az országos tendenciákat - gyakorlatilag megfeleződött. A gazdaságok öt (2000) illetve négy (2010) kivételével mind egyéni gazdaságok voltak. A gazdaságok, egyéni gazdaságok lakosságra vetített számát tekintve a településen jóval több gazdaság jut 1000 lakosra, mint az országban vagy a régióban, és a vizsgált érték meghaladja a megye és a Kalocsai térség átlagát is, mindkét vizsgált évben (forrás: ÁMÖ). Az egyes ágazatokban foglalkoztatottak számát, arányát vizsgálva megállapítható, hogy a mezőgazdaság foglalkoztatásban bekövetkező szerepváltása Bátyán kevésbé tetten érhető, mint az országos átlag (1. táblázat).

1. táblázat. Mezőgazdasági foglalkoztatás Bátyán - területi összehasonlítás, 1990, 2001, 2011 (fő, %)

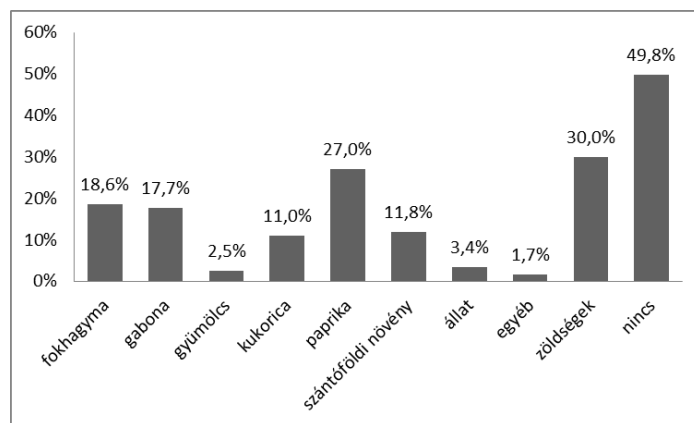
		Foglalkoztatottak			
		összesen	ebből a mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban*		
			számuk	arányuk	számuk 1000 lakosra
1990	Bátya	970	423	44%	171,19
	Kalocsai kistérség	25680	9207	36%	152,28
	Bács-Kiskun megye	239243	75588	32%	134,31
	Dél-Alföldi régió	602702	159902	27%	111,98
	Magyarország	4527157	699258	15%	66,44
2001	Bátya	635	121	19%	53,23
	Kalocsai kistérség	18825	2978	16%	51,30
	Bács-Kiskun megye	191550	26244	14%	47,31
	Dél-Alföldi régió	470875	58879	13%	42,30
	Magyarország	3690269	203106	6%	19,81
2011	Bátya	726	153	21%	70,54
	Kalocsai kistérség	18714	2009	11%	37,29
	Bács-Kiskun megye	198770	21191	11%	39,35
	Dél-Alföldi régió	493525	49451	10%	37,02
	Magyarország	3165018	173535	5%	17,15

Table 1. Agricultural employment in Bátya in territorial comparison, 1990, 2001, 2011 (persons, %)

*Megjegyzés: 1990 - Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás és halászat; 2001 és 2011 - Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás
Forrás: Népszámlálások adatai alapján saját szerkesztés, 2017

Az ágazat főállásban 2011-ben 153 embernek adott munkát, de természetesen ez csak azoknak a számát takarja, akik bejelentett alkalmazottként, főállásban tevékenykednek. Területi összehasonlításban, és lakosságszámra vetítve a mezőgazdaság szerepe Bátyán jelentősebb, mint a kistérségi, a megyei, a regionális és az országos átlag (foglalkoztatottak, regisztrált őstermelők, a mezőgazdasági vállalkozások 1000 lakosra vetített számában - forrás: KSH népszámlálási adatok). Összességében tehát a statisztikai adatok előzetes elemzése körvonalazta, hogy a mezőgazdaság általában jelentősebb szerepet tölt be a település életében, mint átlagosan az országos, vagy akár a térségi adatok alapján feltételezhető lenne. Ugyanakkor a statisztikai adatok sok mindent elfednek, illetve nem mutatják a háttérben megbúvó tendenciákat, folyamatokat. Ezek feltárására a primer kutatás és a kvalitatív módszerek alkalmasak. A következőkben a bányai vizsgálatok mezőgazdaságra vonatkozó primer eredményei kerülnek bemutatásra.

A kérdőívben a háztartásokat a rendelkezésre álló földterületről (saját és bérelt), az általuk megtermelt mezőgazdasági termékek köréről, azok esetleges értékesítésének felhasználásának módjáról, helyéről, valamint arról kérdeztük, hogy az esetleges gazdálkodásban hányan vesznek részt a családból. A megkérdezett bányai háztartások kétötöde úgy nyilatkozott, hogy nem rendelkezik földterülettel (fontos leszögezni, hogy a válaszadók a konyhakertet jellemzően nem tekintik földtulajdonnak). Közel 50% azok aránya, akik 1-5 ha közötti földtulajdonnal rendelkeznek, 9% körüli az 5-10 ha-os tulajdon, míg a 10 ha feletti méretet a válaszadók kicsivel több, mint 5%-a jelölte. A földbérlet nem volt jellemző a megkérdezett háztartásokra, csupán 8% jelezte, hogy a saját földje mellett bérben is művel területet. A földet bérlők egyharmada 1 ha alatti területet, másik egyharmada 1-10 ha közötti területet, és a maradék egyharmad az, aki 10 ha feletti földet bérel. Közülük kiemelhető két háztartás, ahol a válaszadó mezőgazdasági vállalkozók 100 ha feletti földterületet bérelnek. Megkértük a háztartásokat, hogy jelöljék meg azt a három legjellemzőbb terméket, terményt, melyet előállítanak (2. ábra).

2. ábra. A válaszadók által termelt fő termények megoszlása (%)

Figure 2. The main agricultural products of the asked households (%)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2017

Miközben a megkérdezettek közel 40%-a jelezte, hogy nincs földtulajdona, gyakorlatilag a háztartások fele azt jelölte meg, hogy semmilyen mezőgazdasági terméket nem termel. Ez azt jelenti, hogy még a konyhakertjében sem termel zöldséget és gyümölcsöt. Bár ez a kép tovább árnyalható lenne, mindenesetre jól jelzi azt a tendenciát, amely a mai magyar falvakra jellemző, és más kutatásunk is hasonlóan kimutatott. Azokban a háztartásokban, melyekben folytatnak - akár háztáji - termelést, a zöldségek, ettől elkülönítve a fűszerpaprika, és a fokhagyma, továbbá a gabona termesztése emelhető ki. A korábban jellemző állattartás illetve gyümölcsstermesztés már csak nyomokban lelhető fel.

Azokat, akik mezőgazdasági termék-előállításal foglalkoznak, megkérdeztük, hogy saját előállításra termelnek csak, vagy értékesítéssel is foglalkoznak. A válaszok alapján a megkérdezett termelők háromnegyede értékesítésre termel, csupán egynegyedük az, aki teljes mértékben saját felhasználásra állít elő mezőgazdasági produktumot. Kiemelhető, hogy a megkérdezett termelők fele a teljes megtermelt mennyiséget értékesíti, tehát nem az önellátás, hanem az árutermelés a fő célja. A válaszok alapján a legjellemzőbb megoldás egyébként a felvásárlóknak történő értékesítés. Ez egyaránt magában foglalja adott vállalatnak vagy feldolgozónak szerződéssel történő értékesítést, valamint az időszakos kereskedőknek, felvásárlóknak történő eladást. Az árutermelők közel egyharmadának a budapesti nagybani piac a célterülete, és kiemelhető még a már meglévő bizalmi kapcsolatok alapján történő direkt, illetve a háznál, helyben történő indirekt értékesítés is. Ez utóbbiak kifejezetten a kisebb termelőkre jellemzőek. A válaszok alapján elmondható, hogy a gazdálkodás döntően (40-40%-ban) egy vagy két embernek jelent elfoglaltságot, míg az esetek egyötödében jelenti három vagy annál több családtag részvételét a termelésben. Ez utóbbin belül 5% azon háztartások aránya, melyek öt vagy hat családtagot is bevonnak a gazdálkodásba.

Következtetések, megállapítások

A zöldségtermesztés jelentős hagyományokkal rendelkezik Bátyán, ebből kiemelhető a fűszerpaprika szerepe. A jelenlegi helyzetet tekintve a zöldségtermesztés jelentős visszaszorulása tapasztalható, ám ennek ellenére is még tetten érhető a falu életében. Az interjúk alapján nagyjából 50 család foglalkozik és él meg kisebb-nagyobb mértékben az ágazatból. Az ágazat jövője szempontjából a feldolgozó illetve a hűtő/tároló kapacitások bővítése lenne hasznos, de ez a forrás illetve a motiváció hiányának is köszönhetően nem történik meg. Az értékesítést a nagybani piac és közvetlen eladás jellemzi, illetve hogy a régóta kialakult bizalmi kapcsolatoknak meghatározó szerepe van az eladásoknál. Az állattartás erőteljesebben szorult vissza a településen, mint a növény vagy zöldségtermesztés, igaz, ez a tendencia országosan is hasonló. A mezőgazdaság általános visszaszorulása vagy előregedése mellett, a település, a térség különlegességét jelentő kézimunka-igényes fűszerpaprika termelésének visszaesése felveti annak a lehetőségét, hogy a település elveszti azt a helyi sajátosságot, mely korábban jellemzője volt, és ami kiemelte a hazai települések sorából. Néhány lelkes helyi fiatal, aki még elhivatottságot, és üzleti lehetőséget érez a hagyományok továbbvitelében, valamint a még meglévő idősebb generáció fenntarthatja ezt a tradíciót, de megfelelő támogatáspolitikai, a kézi munkát elvégezni tudó és akaró munkaerő, illetve tudatos, összehangolt helyi politika és együttműködés nélkül ennek a távlata bizonytalan.

Összefoglalás

Az agrárium foglalkoztatási szerepkörének általános beszűkülése mellett az ágazat még kimutatható, az átlagosnál nagyobb szerepet tölt be a településen. Bár a háztáji kertművelés, a kisebb gazdaságok száma folyamatosan csökken, az agrár hagyományok tetten érhetőek Bátya életében. Ugyanakkor a háttérben meghúzódó jellemzők árnyalják a képet. A mezőgazdasággal való foglalkozás döntően az idősebb generáció jellegzetessége, a fiatalabb generáció számára már nem vonzó. Az öregek halála után hátramaradó területet nem művelik tovább, bérbe vagy eladják. A birtokok átrendeződése, kiegészülve a tőkehiánnyal, az infrastrukturális problémákkal, a

támogatáspolitikai hiányosságaival, a kisgazdák lehetőségeinek és igényeinek figyelmen kívül hagyásával, a termelési szerkezet átrendeződéséhez vezet. Az előző évtizedekben oly jellemző zöldségágazat (pl. a meghatározó fűszerpaprika) visszaszorult, nemcsak az intenzív szántóföldi, de lassanként a kisebb, illetve „háztáji” termelés tekintetében is. Ez a vidék/helyi fejlesztés tekintetében a versenyképességi tényezők beszűkülését jelenti.

Kulcsszavak: helyi fejlesztés, mezőgazdaság, versenyképesség, vidékfejlesztés

Felhasznált irodalom

- Áldorfai Gy. - Czabadai L.(2014): Helyi válaszok a globális kihívásokra. Acta Carolus Robertus 4 (2) 9-18.
- Áldorfai Gy. - Topa Z. - Káposzta J. (2015): The planning of the Hungarian local development strategies by using clld approach Acta Avada (2) 13-22.
- Bakos I. M. - Topa Z. (2016): The Contribution of Local Food to Tourism in Hungary. Contemporary Research On Organization Management And Administration 4 (2) 63-74.
- Chesire, P. C. (2003): Territorial competition: lessons for (innovation) policy. [In: Bröcker J. - Dohse, D. - Soltwedel, R (Eds.): Innovation clusters and interregional competition]. Heidelberg: Springer. 331-346
- Fehér Z. (2013): „Sürgősen eladó háromszáz négyszögöl termőföld...”. Egy sárközi kertészkedő falu népének és földjének helyzete a térszvilág után. Hítel 26. (2) 195-221.
- Lengyel I. (2003): Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. Szeged: JATEPress
- Nagy A. - Virág Á. (2014): Destination management in Hungary. Vestnik Apk Stavropolya / Agricultural Bulletin Of Stavropol Region 1 (1) 41-44.
- Nagy H. - Tóth T. - Oláh I. (2012): The role of local markets in the sustainable economic development of Hungarian rural areas. Visegrad Journal On Bioeconomy And Sustainable Development 1 (1) 27-31.
- Tóth T. - Káposzta J. (szerk.)(2014): Tervezési módszerek és eljárások a vidékfejlesztésben (elmélet) Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó

Agricultural tradition as a tool for rural development in the light of a primary research

Abstract

The role of the endogenous resources in territorial and rural development has been emphasized since a long time by the literature. During a summer research camp the role of agriculture as an endogenous competitive factor in rural development was analyzed in a traditionally agricultural rural village Bática (Hungary) by a primary research organized by the Szent István University Gödöllő. Bática is very famous for as an origin of a Hungarian national value (Hungarikum) – the Kalocsa pepper spice. According to our results, in one hand besides the decreasing tendency of agricultural employment, agricultural production and the Hungarikum product still play an important role in the life of the village. In the other, because of the “rural exodus” and the lack of young farmers carrying on agricultural traditions the village started to lost its most important competitive factor concerning to territorial competition and endogenous theories.

Keywords: agriculture, competitiveness, local development, rural development